

Lunds universitet
Institutionen för kommunikation och medier
Retorik
Höstterminen 2011

En modell för kristopiker: image restoration strategies möter statusläran

Handledare: Anders Sigrell
Examinator: Tina Kindeberg

C-uppsats
Hanna K. E. Johansson

Sammanfattning

I uppsatsen undersöks hur retorikvetenskap och kommunikationsvetenskap kan gagna varandra. En integrerad modell för kristopiker utvecklas av statusläran och image restoration strategies för att studera mediediskurser om kriser. I en sådan språklig konstruktion visar sig frågan om hur saker ska definieras vara central för såväl implicita som explicita premisser i argumentationen, vilket kan synliggöras tack vare den retorikvetenskapliga infallsvinkeln och kristopikerna. Utifrån statuslärans anklagelsefunktion kan olika ståndpunkter i en text förklaras, vilka visar sig inte utgöra låsta kategorier utan är beroende av doxa. Det gör kommunikationsvetenskapens intresse för doxa till ett nödvändigt inslag i retorik och vetenskap om retorik.

Ämnesord:

Image destruction strategies; image restoration strategies; kommunikationsvetenskap; kriskommunikation; kristopiker; medielogik; medieretorik; nyhetsvärden; retorik; statusläran; Semper; socialkonstruktivism;

Innehållsförteckning

1 Retoriken, kommunikationsvetenskapen och kriserna: en forskningsbakgrund	1
1.1 Fältens idéhistoriska förankring	2
1.2 Forskning om kriskommunikation	3
1.3 Modeller för försvarsstrategier vid kriser	4
1.3.1 Statusläran	4
1.3.2 Image restoration strategies (IRS)	5
1.4 Sammanfattning: en forskningsansats	6
2 Uppsatsens innehåll	7
2.1 Topikbegreppet	7
2.2 Syfte och frågeställningar	8
2.3 Disposition	9
3 Socialkonstruktivistiska och retoriska perspektiv på kriser och medieretorik	10
3.1 Kontrollen över budskapet	12
3.2 Konkurrensen om publiken	13
3.3 Medielogik	14
3.3.1 Omedelbarhet och dramaturgi	14
3.3.2 Nyhetsvärden som topiker vid mediekommunikation	15
3.4 Ett retoriskt perspektiv på kriser	15
4 Studiens analysverktyg: IRS möter statusläran	17
4.1 Ett verktyg för att förstå anklagelser	18
4.2 Ett verktyg för att urskilja vad saken gäller	18
4.3 En modell för kristopiker	20
5 Genomförande och analysarbete	23
5.1 Kritiskt om tolkning och logik	23
5.2 Undersökta aktörer	25
6 Tillämpning av kristopikerna	26
6.1 En översikt av händelseförloppet	26
6.2 Rubrikerna	27
6.3 Kristopiker i PM 1	28
6.4 Kristopiker i Ekot	29
6.4.1 Kedja 1: Ett av de värsta cancerframkallande gifterna	29
6.4.2 Kedja 2: Mörkelseanklagelse angående definitioner	30

6.4.3 Kedja 3: Mörkelseanklagelse angående nivåerna.....	31
6.4.4 Kedja 4: Återkallelser har förekommit tidigare.....	32
6.5 Kristopiker i Aftonbladet	32
6.5.1 Kedja 1: Ett av de värsta cancerframkallande gifterna blir värre	33
6.5.2 Kedja 2: Mörkelseanklagelse angående definitioner blir dumförklaring	33
6.6 Sammanfattning av kriskonstruktionen:	34
6.7 Sempers bemötande av kriskonstruktionerna.....	36
6.7.1 Semper har aldrig mörkat och har alltid informerat väl	37
6.7.2 Semper har inte informerat tillräckligt detaljerat och råder bot på det.....	38
6.7.3 Semper ursäktar sig (för besväret?).....	39
7 Resultatdiskussion	41
7.1 Kristopikernas funktioner	41
7.1.1 Kriser som en fråga om definitioner.....	41
7.1.2 Statusfunktionens beroende av doxa	42
7.1.3 IRS och IDS två sidor av samma mynt	43
7.2 Generella kriterier för att konstruera en kris	43
7.2.1 Konflikter i berättelsen.....	43
7.2.2 Konflikter och doxa.....	44
7.2.3 Metanyheter som förstärkare av konflikter	44
7.3 Vad gör verktyget, egentligen?	45
7.4 Nya möjligheter och användningsområden.....	47
7.5 Slutord.....	48
8 Litteratur	49
Bilaga 1	
Bilaga 2	
Bilaga 3	
Bilaga 4	

Retoriken, kommunikationsvetenskapen och kriserna: en forskningsbakgrund

Under mina år på universitetet har jag såväl inom området retorik som medie- och kommunikationsvetenskap haft förmånen att för varje dag kunna betrakta världen ur ett allt mer öppet och dynamiskt perspektiv. Det vi tror eller vet kan alltid vara annorlunda. Möjligheterna är obegränsade. Samtidigt har detta optimistiska och tillåtande synsätt ruckat på en del tryggheter jag trodde att jag hade. Till exempel antog jag att jag visste vad det var jag studerade.

Skillnaderna mellan retorik och kommunikationsvetenskap är ibland hårfina. Men vad som förbryllat mig mest är inte hur de smälter ihop utan hur de talar om varandra. För några retorikforskare jag diskuterat frågan med är kommunikationsvetenskapen allt för promiskuös för att kunna utveckla en ordentlig teoribildning om kommunikation. När dessa retorikvetare ska förklara sitt ämne gör de det utifrån de antika modellerna eller drar paralleller till litteraturvetenskapen. Någon kommunikationsvetenskap är det sällan tal om. Kommunikationsvetare jag talat med i frågan har å andra sidan givit uttryck för att retoriken är omodern. Den handlar för mycket om avsändaren och är begränsad till att utgöra ett verktyg för att kommunicera eller analysera kommunikation ur en pragmatisk synvinkel. När man studerar organisationers kommunikation eller mediekommunikation krävs istället ett bredare perspektiv, ett samhällsvetenskapligt sådant. Under hela min studietid har ingen givit ett svar likt någon annan, och bägge förklaringarna ovan framstår ur andra synvinklar något förutfattade. Frågan är fortfarande obesvarad.

Denna uppsats utgör ett försök att bena ut begreppen. Inte genom att diskutera dem, utan genom att använda dem integrerat. Kanske inte klargöra vad som är vad, det är förmodligen inte möjligt med tanke på att fälten stundom sammanflyter. I uppsatsen kommer jag att titta på den retoriska, antika statusläran och jämföra med kommunikationsvetenskapliga modeller för kriskommunikation. När jag sätter den ena

eller den andra etiketten på teorier eller forskare kan det vara en förenkling. Alla språkliga konstruktioner är dock nödvändiga förenklingar av uppfattningar om verkligheter som i sin helhet vore omöjliga att kommunicera.¹ Det som är mest verkligt här är att jag faktiskt skriver det.

1.1 Fältens idéhistoriska förankring

Retorikvetenskapen, studiet av "(...) förmåga[n] (...) att i varje enskilt fall uppfatta det som kan vara övertygande (...)" (Aristoteles, 1355b), fick ett uppsving efter andra världskriget. Behovet av att förstå mekanismerna bakom nazisternas propaganda för att kunna förhindra den inkluderade samtidigt en misstänksamhet gentemot denna konst (Conley, 1990:281). Vid samma tid utvecklades kommunikationsvetenskapen ur en positivistiskt präglad forskningstradition. Dess grunder kan bland annat härledas till 40- och 50-talets effektforskning inom psykologi, ur vilken synen på kommunikation som enkelriktad kan skönjas och till exempel illustreras med injektionsnålsmodellen² (Gripsrud, 2002:65ff). I detta synsätt skiljer den sig från retoriken; den bygger på tanken om att det existerar en sanning som går att beskriva, en syn som förvisso delats av en del personer som varit involverade i retorikens utveckling, såsom Platon (Conley, 1990:8ff). Men den går emot själva grundtanken i Aristoteles retorik som läran om det som övertygar, där övertygelsen är någonting som sker hos den som mottar information och påverkas av situation och sammanhang. Det finns med det retoriska synsättet på kommunikation inga färdiga recept för vad som övertygar, inga sanningar att finna, inga lösningar som inte kan fungera annorlunda (Aristoteles, 1357a).

Framåt 70-talet började kommunikationsvetenskapens syn på förhållandet mellan sändare och mottagare förändras mot en användarinriktad syn (Gripsrud, 2002:81f) och metoderna har därmed blivit mer kvalitativa.³ Retoriken har fått en viktigare roll i fältet. Att retoriken ifrågasatts kan delvis bero på ett missförstånd gällande likhetstecknet mellan retorik och propaganda. Propaganda innebär någonting negativt:

---

¹ Det rör sig om en vedertagen uppfattning inom bägge disciplinerna som återfinns i de flesta

² Tanken bakom injektionsnålsmodellen är att budskap utformas av en sändare som via ett medium förmedlar detta till en mottagare för att uppnå avsedd effekt. Budskapet "injiceras" och sändarens avsikt finns inbäddat i budskapet (Gripsrud: 2002:65).

³ Gripsrud (2002:81ff) skriver bland annat om 70-talets mediestudier inom litteraturvetenskapen, där mottagarens roll framförhandlas.

Propaganda förknippas ofta med överdrifter, halvsanningar, undanhållanden, förenklingar och liknande metoder att påverka i en riktning som ensidigt gynnar propagandistens egenintressen. Ordet har därför i dag en negativ klang (NE: Propaganda).

Likhetstecknet mellan retorik och propagandans negativa klang kan endast finnas ur positivistisk synvinkel. Ifall det inte finns några sanningar finns det inte heller några halvsanningar eller ens lögnar, enbart olika perspektiv.

De två forskningsinriktningarna har trots beröringspunkter i synen på den gemensamma nämnaren kommunikation förblivit särskiljda och utvecklats med olika premisser. Den kommunikationsvetenskapliga infallsvinkeln är som vi ska se bredare. Retoriken är en av flera infallsvinklar inom detta fält.

1.2 Forskning om kriskommunikation

En intressant yttring av kommunikationsvetenskapens och retorikens paradoxala relation till varandra är forskningsfältet public relations (fortsättningsvis PR) och kriskommunikation. Inom detta fält studerar kommunikationsvetare hur politiker, organisationer, företag och privatpersoner kan hantera kriser bland annat genom mediekommunikation. Infallsvinkeln är bred och man ser på krishantering ur ett helhetsperspektiv där kommunikation är *en* del. Ihlen (2010) nämner i en forskningsöversikt infallsvinklarna: PR, applied communication, organisationsteori, sociologi, forskning om risker, retorik, attributionsteori, corporate social responsibility, kaosteori, komplexitetsteori, socialantropologi och statsvetenskap. Falkheimer, Heide & Larsson (2009:23) skriver att själva försvarsstrategierna vid kriser bara är en del av hanteringen, men att denna hantering i stor utsträckning handlar om att kommunicera.

Ihlen (2002:259f) pekar på brister i PR-forskning när de retoriska perspektiven förbises, vilket ofta är fallet. När de förekommer drar man sällan slutsatser längre än att de har potential, och det sker ingen utveckling av teoribildningen. Lindqvist (2005:33) menar å andra sidan att det generellt inom retoriken sker utveckling av teorier men inte av analysmetoder. På så vis ligger det kanske något i min känsla av en ibland förlegad retorikvetenskap, vars begrepp, modeller och exempel inte anpassats till de nya kommunikationsformer som mediasamhället givit upphov till. Samtidigt menar Ihlen

(2002) att retoriken inte på egen hand skulle kunna förklara PR fullt ut. Till exempel saknas de sociologiska perspektiven på resurser, vilket jag återkommer till i kapitel 3.

Nåväl, denna uppsats ska inte handla om maktfrågor i första hand och i alla fall inte direkt. Istället är det frågan om hur retoriken och kommunikationsvetenskapen ytterligare borde kunna befrukta varandra som står i centrum.

1.3 Modeller för försvarsstrategier vid kriser

I forskning om PR har man uttalat inkorporerat retoriska insikter. Till exempel ligger Benoits teoretiska utgångspunkt påtagligt nära:

Two key assumptions provide the foundation for this theory of image restoration strategies. First, communication is best conceptualized as goal-directed activity. Second, maintaining a positive reputation is one of the central goals of communication (Benoit, 1995:63).

Synen på kommunikation som en målstyrd aktivitet har framhållits av till exempel Kuypers och King, som definierar retoriken “[t]he strategic use of communication, oral or written, to achieve specific goals” (Kuypers & King, 2009:4). Frågan om upprätthållandet av ett gott ethos (trovärdighet) utgör en av de tre vedertaget grundläggande retoriska appellformerna bredvid logos (språk och tanke) och pathos (känslor) (Aristoteles, 1356a). Trovärdighetsforskning har under 1900-talet bedrivits i omfattande grad (jfr Kjeldsen, 2008:123ff).

Ändå visar den genomläsning av tidigare forskning som jag gjort på att kriskommunikationsforskare helt hoppat över att utgå ifrån eller göra jämförelsen med antikens försvarstal och dess viktigaste modell, statusläran.

1.3.1 Statusläran

Statusläran är en antik modell för att ta fram och för att analysera argument inom den retoriska genren juridiska tal. Den är uppbyggd utifrån fyra kategorier av såväl anklagelse- som försvarsmöjligheter. Argument som kan användas i dessa syften kan alltid placeras in i någon av dessa fyra avdelningar, med Lindqvist Grindes (2008:72f) svenska översättningar: 1) *Status coniecturalis (fakta)*, att förneka eller bekräfta brottet. 2) *Status definitionis (terminologi)*, fakta accepteras men dess definition ifrågasätts, till

exempel kan stölden hävdas vara ett lån. 3) *Status qualitatis (kvalitativt)*, definitionen accepteras men förklaras utifrån särskilda omständigheter. I klarspråk skulle man kunna kalla det en klassisk ”bortförklaring”. Till exempel talar flertalet undersökningar för att scapegoating, utpekandet av syndabockar, är en mycket vanlig strategi som organisationer använder sig av idag (Ihlen, 2010:104). 4) *Status translationis (procedur)*, bortförklaringen har inte fungerat, nu återstår att ifrågasätta proceduren eller forumet för diskussionen.

Som vi kan se är modellen konstruerad så att en lägre status förutsätter att ovanstående punkter accepteras. Marsh (2006) förklarar funktionen som syllogistisk. Jag kallar den helt enkelt *statusfunktionen*.

Med tanke på att kriskommunikation är en sorts moderna försvarstal kan det tyckas oförklarligt att kopplingen till statusläran är näst intill obefintlig inom forskning om krishantering. Istället har kommunikationsvetenskapen utvecklat egna modeller. Ware & Linkugels (1973) apologiamodell från 70-talet är näst intill identisk statusläran (Benoit, 1995:20), vilket de dock inte nämner själva.

1.3.2 Image restoration strategies (IRS)

Benoit (1995:28f) menar att apologians fyra försvarskategorier erbjuder för få svarsmöjligheter. Till exempel saknas alternativet *attack mot anklagaren*, vilket man i flera enligt honom deskriptiva studier under 50-talet och 60-talet funnit vara en ofta förekommande strategi. Benois (1995) vidareutveckling från 90-talet, *image restoration strategies* (fortsättningsvis IRS), erbjuder kriskommunikatörer och analytiker fler strategier.

IRS fem huvudsakliga kategorier av försvar är: *Förnekande, undvikande av ansvar, förminskande av anstötligheten, korrigerande handlingar* och *visa sig förkrossad* (Benoit, 1995:95).⁴ Kategorierna har till skillnad från statusläran ingen hierarkisk ordning. Däremot innehåller de flertalet mer konkreta försvarsstrategier under varje punkt, vilka jag tar upp direkt i min modell i kapitel 4.3. IRS har enbart utvecklats och använts som ett verktyg för att förstå försvarsstrategier, inte anklagelser (mejlkorrespondens, Falkheimer, 2012.12.12).

---

⁴ Mina översättningar från originaltexten: *Denial, evading of responsibility, reducing offensiveness of event, corrective action* samt *mortification* (Benoit, 1995:95).

1.4 Sammanfattning: en forskningsansats

IRS har förtjänster som gör den lämpad för att förstå kriskommunikation i bemärkelsen strategier för att rädda en organisations anseende, i modern tid. Den har utvecklats specifikt för syftet, utifrån den statusläreliknande apologiamodellen (Benoit, 1997:178), utifrån beteendevetenskaplig forskning (Benoit, 1995:31ff) och utifrån aktuella exempel i ett massmediesamhälle där organisationer enligt Heath (2009:18) har ersatt individerna som de viktigaste aktörerna. Statuslärans förlegade exempel från antikens domstolar gör den ur en synvinkel mindre omedelbar vid förståelsen av mediediskurser om organisationer och kriser, vilka ligger närmare IRS:s modernare begrepp.

Studiet av retorik måste anpassas till den tid vi lever i. Okritisk användning av antika termer i vår tids (praktiska) retorik kommer att sluta som ”missriktat antiksvurmande” (Kjeldsen 2008:56).

Kanske finns det därför en anledning till att en del forskare föredrar andra modeller.

Om retoriken tidigare, när den använts, främst använts som ett praktiskt verktyg för organisationers försvar vid kriser, så vill jag i denna uppsats undersöka hur retorikens begrepp kan vidareutveckla kommunikationsvetenskapliga infallsvinklar och förståelser av kriser, i en tvärt emot vad man skulle kunna tro bredare riktning. Retoriken kan göra mer än att bara beskriva försvarsstrategier, till exempel är min hypotes att den kan bidra till att förklara hur kriser uppkommer. Vice versa önskar jag lyfta in forskning om mediekommunikation i vad som i slutändan är en retorikvetenskaplig studie – det är den språkliga konstruktionen som står i centrum för undersökningen (läs mer om det retorikvetenskapliga perspektivet i kapitel 3).

Uppsatsens innehåll

2.1 Topikbegreppet

Ett centralt begrepp i uppsatsen är topikbegreppet. *Topos* betyder på grekiska platser och står inom retoriken för en sorts mentala platser att besöka för att finna och lagra argument (t ex Johannesson, 1998:284, Kjeldsen, 2008:61).

Gabrielsen (2008) har hos topiker urskiljt fyra olika funktioner: 1) Topikernas *heuristiska* funktion innebär att de fungerar som mallar utifrån vilka vi kan uppfinna innehåll (till kommunikativa handlingar). 2) I den *kollektiva* bemärkelsen fungerar topiker som en ryggsäck fylld utav element som använts tidigare av oss själva eller av andra. 3) Den *inferella* funktionen hjälper oss att skapa struktur i argumentationen. 4) Slutligen har topiker en *kognitiv* funktion. Denna funktion är till skillnad från de andra inte ett praktiskt verktyg utan skulle kunna liknas vid våra förståelseramar och vår doxa⁵. Topiker är det sätt på vilket vi tänker.

Jag använder topikbegreppet dels för att tala om utgångspunkter att välja bland vid en kommunikativ handling, dels som verktyg för metadiskussion i vilken jag medvetet försöker fästa etiketter på tankar för att kunna berätta om dem. I bägge fallen avser jag med topikbegreppet en sorts konstruktiva kategorier, där Gabrielsens alla fyra nivåer är inbegripna i någon grad. Med konstruktiva kategorier menar jag att de syftar till att utveckla tanken, till att utgöra ett verktyg som kan göra förståelsen av företeelser allt mer sofistikerad. På så vis skiljer sig topiker från kategorier i bemärkelsen generaliseringar och stereotyper, vilka liksom topiker fyller den kognitiva funktionen att underlätta förståelsen av den sociala världen genom att skapa struktur (Hinton, 2003:26f). Stereotyper slår som bekant ofta fel – vi dömer människor utefter hudfärg och kön, men samtidigt hjälper de oss hushålla med kognitiv energi och är därmed ”tillräckligt bra för att uppnå de mål vi behöver uppnå” (Hinton, 2003:27). Att topikerna

---

⁵ Doxa är en kulturs försanthållanden och det vi tror på, i kontrast till föreställningen av någon epistemisk sanning (Rosengren, 2008).

är konstruktiva innebär att det finns en avsikt att försöka nå bortom de allra enklaste lösningarna genom att medvetet reflektera över vilka tankestrukturer vi väljer att använda.

2.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur en retorikvetenskaplig modell för försvarstal (statusläran) och en kommunikationsvetenskaplig modell för kriskommunikation (IRS) kan kombineras och användas som topiker för att förstå mediediskurser kring kriser. Ett övergripande mål är att bidra med kunskap om hur retorik och kommunikationsvetenskap i högre utsträckning kan dra fördel av varandras landvinningar och kanske rent av i högre grad integreras. I detta syfte överförs statuslärans anklagelsefunktion samt statusfunktion till IRS, och kompletteras med topiker som IRS saknar. Därefter prövas modellen på ett empiriskt fall, nämligen nyheten om Sempers återkallelse av ett parti barnmat i oktober 2011, för att undersöka hur kriser konstrueras i media. Följande frågeställningar behandlas:

- **Hur kan ett verktyg se ut där kommunikationsvetenskapliga och retoriska modeller för kriskommunikation integreras?**
  - Vilka är några av verktygets funktioner:
    - Hur kan strategier för krishantering användas i bakvänd riktning, som topiker för att förstöra en image?
    - Hur kan kriser förstås utifrån topikers status?
  - Hur kan verktyget användas:
    - Vad går det att se med ovanstående funktioner?
    - Hur kan verktyget komma till användning?
- **Hur kan retorik och kommunikationsvetenskap integreras?**
  - Hur kan en djupare förståelse för kriser skapas med retoriska begrepp om försvarstal, som inte IRS förmår finna?
  - Hur kan en djupare förståelse för retorisk analys skapas med hjälp av kommunikationsvetenskapliga insikter?

2.3 Disposition

Studien genomförs i tre steg. För det första undersöks teorier om kriser och medieretorik för att skapa förståelse för hur man utifrån först och främst tidigare forskning men även andra kvalificerade kunskaper från fältet⁶ kan förklara krisers konstruktion i media (kapitel 3). Därefter diskuteras IRS:s och statuslärans funktioner, likheter och skillnader i syfte att utveckla en modell där IRS förstärks av statusläran (kapitel 4). Genom att korsa modellerna blir det möjligt att överföra anklagelsefunktionen och statusfunktionen från statusläran till IRS, vilket resulterar i en omvänd variant av IRS som jag kallar *image destruction strategies* (fortsättningsvis IDS). Den nya modell som inkluderar IRS med några tillägg, samt IDS, får benämningen *kristopiker* då en funktion torde vara att belysa hur kriser är konstruerade. För det tredje prövas modellen i en kvalitativ studie av en kriskonstruktion i media (kapitel 5 och 6).

Uppsatsens möjliga förtjänster vilar således inte enbart på den empiriska undersökningen, utan är i lika stor utsträckning en teoretisk studie där såväl tidigare forskning som teoridiskussion och empiri ligger till grund för den analysmodell som utvecklas, prövas och diskuteras.

---

⁶ Praktisk medieretorik har behandlats ingående bland annat av journalisten och medietränaren Paul Ronge (2009) och PR-konsulterna Lind, Lindahl Persson och Borgs (2005).

3

Socialkonstruktivistiska och retoriska perspektiv på kriser och medieretorik

Vad är en kris, hur uppkommer den? Vilken funktion fyller kommunikation vid kriser? Vilken roll spelar medierna för krisers utveckling? Dessa frågor är nödvändiga att besvara för att skapa förståelse för den teoretiska utgångspunkt som undersökningen bygger på: att kriser kan studeras som språkliga konstruktioner.

Antikens rättegångstal kan sägas ha en motsvarighet i vår tids kriskommunikation via massmedier. Denna kriskommunikation skulle inte vara nödvändig ifall krisen aldrig uppkommit. Aristoteles (1358b) benämner det som skapar behov av ett försvar *kategoria*⁷, vilket motsvarar en anklagelse i juridisk genre. Denna anklagelse är som vi ska se avhängig situationen: det inträffade, samt olika krav som publik, organisation och kultur ställer på mediebudskap.

Med kris avser jag att någonting som skulle kunna anses tvivelaktigt har skett eller påstås ha skett, och att detta blir känt via en anklagelse som många människor eller strategiskt viktiga målgrupper kan ta del av. Ofta framhålls en sådan anklagelse idag via massmedia, och den är sådan att den anklagades anseende är ifrågasatt eller riskerar att ifrågasättas.

Ur det socialkonstruktivistiska och meningsskapande perspektivet inom kommunikationsvetenskapen, är krisen inte annat än en social konstruktion. Krisen finns inte i organisationen, den finns i det som kommuniceras om organisationen. Dessutom kan dess innebörd inte fångas som ett fast objekt. Krisen existerar enbart genom den mening som människor tillskriver den. Mening skapas i sin tur genom kommunikation, vilken är en social företeelse (Falkheimer et al, 2009:62f). Vad som kommuniceras är beroende av hur det kan kommuniceras.

---

⁷ I den svenska utgåvan översätts *kategoria* till *anklagelse*. *Kategoria* är dock den term som används inom PR-forskning (se t ex Benoit, 1995:20) och som Marsh (2006:42) refererar till Aristoteles 1358b.

”The medium is the message”, har McLuhan (jfr 1999:16)⁸ proklamerat.⁹ Att en allt större del av den kommunikation – i bemärkelsen socialisation – som kommer att prägla våra identiteter och tankesätt (t ex Carey, 2009) sker via massmedier, innebär att mediernas form påverkar uppfattningar om budskap som förmedlas. Integrationen av medieanvändning i vardagslivet gör denna kommunikation till en del av människors intimsfär, vilket innebär att mediekommunikation idag kan hävdas påverka våra värderingar lika mycket som familj och vänner gör (Gripsrud, 2002:17).

Såväl konstruktionen som förståelsen av konstruktionen av en kris är alltså avhängiga formen och dess förutsättningar. Med retorikvetenskaplig terminologi skulle man kunna kalla det *den retoriska situationen*, vilken avgränsar hur något kan förmedlas samt innehåller olika krav på hur vad som måste berättas och hur.

[T]he situation controls the rhetorical response in the same sense that the question controls the answer and the problem controls the solution. Not the rhetor and not persuasive intent, but the situation is the source and ground of rhetorical activity — and, I should add, of rhetorical criticism (Bitzer, 1968:6).

Det är här som Ihlens (2002) resonemang om det nödvändiga resursperspektivet kommer in i bilden, med vilket han bland annat avser Bourdieus kultursociologiska perspektiv. Bourdieu (t ex 1993) menar att makt finns inom olika fält i fyra former, den kan vara *ekonomisk* (pengar), *kulturell* (kunskap), *symbolisk* (prestige) och *social* (nätverk). Maktdimensionerna kan hjälpa att förstå vem som får komma till tals i samhället och hur (Broady, 1988:1). Inom kommunikationsvetenskapen är frågor om makt och yttrandemöjligheter centrala då kommunikation anses vara avgörande i alla avseenden i ett demokratiskt samhälle. Ett likhetstecken sätts nämligen mellan kommunikation och kultur (Carey, 2009). Medievärldens produktionsförhållanden blir ur det perspektivet avgörande för mediernas innehåll, till exempel för hur man talar om kriser, och utgör därför en viktig komponent i den aktuella retoriska situationen.

Vad utmärker formerna för organisationers riskkommunikation i media? Med ovan föreslagna utgångspunkt blir det för det första uppenbart att samma retoriska

---

⁸ Jag har enbart haft tillgång till den svenska utgåvan från 1999 där citatet översätts ”medium är liktydigt med budskap” (McLuhan, 1999:16), vilket inte är inte lika slående som den engelska variant som citeras. Det rör sig om en vedertagen slogan som används i många forskningsartiklar och vetenskaplig litteratur utan källhänvisning.

⁹ ”Detta är helt enkelt det samma som att säga att varje mediums (i betydelsen utbyggnad av oss själva) personliga och sociala följdverkningar är en funktion av den nya skala som införs i våra angelägenheter genom varje utbyggnad av oss själva, genom varje ny teknik” (McLuhan, 1999:16).

mekanismer föreligger som vid interpersonell kommunikation. Dessutom framgår att, eftersom medierna spelar en så viktig roll för kultur och värderingar, är krishantering i stor utsträckning synonymt med mediehantering. Jag kommer att utgå från två aspekter av aktuella produktionsförhållanden som får stor betydelse för vad som förmedlas och hur det förmedlas, det vill säga för medieretoriken: kontroll och konkurrens.

3.1 Kontrollen över budskapet

Den första aspekten rör närheten till publiken (jfr t ex Thompson, 2001) och kontrollen över budskapet (jfr t ex Ronge, 2009). Talet i antiken framfördes här och nu medan mediekommunikation är oberoende av såväl tid som rum. Kanalen är inte det talade ordet utan detta förmedlas indirekt via ett artificiellt medium. Den indirekta kommunikationsformen innebär förvisso ökad möjlighet att finjustera ett budskap på teknisk väg till exempel genom redigering, men fråntar samtidigt talaren en del av kontrollen över budskapet. Till exempel intervjuer återberättas eller sänds i nedklippt form. De flesta snuttar som sänds i TV är endast 10-20 sekunder långa (Ronge, 2009:100) och redaktören har all makt att vinkla uttalandet i önskad riktning genom att sälla i intervjumaterialet.

Ur en synvinkel kan man se det som att människors möjligheter att kommunicera demokratiskt är större, med hänvisning till internets möjligheter för vem som helst att figurera direkt på den globala arenan. Jag vill ändå hävda att denna globala arena inte är så fri och gratis som man skulle vilja tro. Till syvende och sist är det den som syns där läsarna befinner sig som når ut, och det finns mer eller mindre trovärdiga källor att figurera på. Det är fortfarande på DN:s debattsida och inte i form av inlägg i öppna forum som PR-strategerna helst vill synas.

Så vem är det som har kontroll över budskapen? Journalister, redaktörer och producenter, i viss utsträckning. Det kan hävdas att dessa tillgodoser publikens intressen, varvid det i slutändan är läsaren som har makt att välja och styra utbudet. Det är i och för sig inte riktigt sant, i och med att kostnaderna måste hållas på en sådan nivå att läsarna har råd att konsumera produkten (Baker, 2002:63ff). Det för oss i vilket fall tillbaka till den grundläggande retoriska utgångspunkten att det är talarens uppgift att i den enskilda situationen finna det som övertygar publiken (Aristoteles, 1355b). Men

vad som skiljer dagens retoriska situation från antiken är som sagt att talaren inte kommunicerar direkt, här och nu med målgruppen, utan möter först ett filter: Journalisten, även kallad gate-keeper. Med framing-perspektivet har massmedia har en agendasättande roll (priming) och avgör hur företeelser ska skildras (framing). En gate-keeper bestämmer vilken information som får passera och hur (Kuypers, 2009:181ff).

3.2 Konkurrenten om publiken

Journalisten, gate-keeper vid konstruktionen av kriser, har två målgrupper: läsaren och annonsören. Den andra viktiga aspekten som blir avgörande för medieretoriken rör marknadsintressen. Antalet kanaler är många: tidningar, TV, sociala medier – och ägarna till kanalerna slåss om att förmedla de mest intressanta budskapen eller att erbjuda människor möjlighet till social mediekommunikation i just deras kanal. De ska ju leva på att göra det, oavsett om intäkterna kommer direkt från tittarna och läsarna eller från annonsörer. Det kan i positiv riktning påverka möjligheterna att nå ut till många, snabbt och enkelt. Men konkurrensen bidrar också till en jakt efter säljande budskap (Lind et al, 2005:113ff). Därmed är journalistens roll som gate-keeper även styrd av annonsörens intressen: att sälja mycket.

Eftersom informationsflödet idag är stort gäller det att sticka ut för att publiken ska uppmärksamma budskapen, som därför måste vara mycket starka eller av personligt intresse för människor. Den allt större konkurrensen triggar igång en uppåtgående spiral av allt mer uppseendeväckande ordval och rubriker (Lind et al, 2005:113ff).¹⁰ Denna medielogik smittar troligtvis av sig även på public service-medier (jfr t ex Gripsrud, 2002:352), som trots att de inte finansieras kommersiellt även de slåss om tittarna på samma arena, om än i ”ädlare” syften (avsikten torde i alla fall vara den).

---

¹⁰ McLuhan (1999) menar att det finns stora likheter mellan tidningar som säljer bra och reklam. De är bägge utformade enligt en ”komprimerad mosaikform” (...) ”Reklamen tycks utgå från den mycket avancerade principen att en liten tablett eller ett litet ’mönster’ instoppat i en stöjig, översvallande bråte av upprepningar inte kan undgå att efterhand slå rot. Reklamen driver ljudets princip hela backen upp till övertygelsens platå. Den stämmer helt överens med metoderna för hjärntvätt; båda går ju löst på själens omedvetna djup” (McLuhan, 1999:240).

3.3 Medielogik

Innehåll påverkas av att mediebudskap utformas för att sälja. Ett synsätt är att det är i ett led av denna medielogik som krisen skapas, och att kriser därför är vanligt förekommande konstruktioner idag (jfr Falkheimer et al, 2009:39f). Detta resonemang ska jag nu kortfattat redogöra för, från kraven på innehållet i den retoriska situationen, till en färdig kris.

3.3.1 Omedelbarhet och dramaturgi

Ronge (2009:85) använder orden *klart*, *koncist* och *koncentrerat* för att beskriva hur mediebudskap måste vara utformade för att synas i detta landskap, Lind et al (2005:116) talar om *komprimering*, *konkretisering* och *konflikt*, där komprimering innefattar Ronges tre K:n.

Konkretisering handlar om att använda sådana ord som läsarna förstår. Konflikt handlar om att skapa en berättelse (jfr Lind et al, 2005:123ff). Som sådan kan den byggas upp utifrån en dramaturgisk modell där det goda ställs mot det onda, det lilla mot det stora och så vidare. Ronge (2009:19ff) använder liknelsen med David och Goliat för att beskriva hur medierna tilldelar aktörer i en berättelse olika roller i syfte att göra den intressant.

I detta spel är det viktigt för företag och organisationer att inte tillskrivas rollen som Goliat. Det går mycket snabbt att förlora människors förtroende men långsamt att bygga upp det igen (Löfstedt, 2000:40). Inom risk- och krisforskning talar man om *corporate social responsibility* (CSR):

Organisations can land themselves in crisis if they are not up to speed with the evolving norms, values and expectations of CSR (Ihlen, 2010:100).

Dessa värderingar angående organisationers sociala ansvar kan förklaras som en aspekt av doxa (jfr Rosengren, 2008). David skulle kunna ses som en representation av doxa medan Goliat är dess kontrast.

3.3.2 Nyhetsvärden som topiker vid mediekommunikation

Oavsett vad som ska förmedlas i media måste bryggan dit gå via vad som skapar rubriker. Om inte den som uttalar sig i media gör det kommer journalisten med all sannolikhet att försöka skapa sådana bryggor (t ex Lind et al, 2005:113ff). Ronge (2009:61f) ger en lista över topiker för säljande nyheter. Dessa nyhetsvärden har tagits fram utifrån socialpsykologiska undersökningar om vad människor finner relevant och intressant, och utifrån vad de faktiskt väljer att läsa: Scoop, dagsaktualiteter, personifieringar, oförutsägbarheter, negativitet, konflikter, konsekvenser för många, närhet, identifikation och slutligen snackisar.

3.4 Ett retoriskt perspektiv på kriser

Med utgångspunkt i ovanstående resonemang kan kriser ses som språkliga konstruktioner i ett massmedialt landskap (en retorisk situation) präglad av egenskaper såsom produktionsförhållanden, som påverkar konstruktionen. Den språkliga konstruktionens relation till verkligheten utgör retorikens kärna:

In short, rhetoric is a mode of altering reality, not by the direct application of energy to objects, but by the creation of discourse which changes reality through the mediation of thought and action. The rhetor alters reality by bringing into existence a discourse of such a character that the audience, in thought and action, is so engaged that it becomes mediator of change. In this sense rhetoric is always persuasive (Bitzer, 1968:4).

Kriser är ur den infallsvinkeln retoriska artefakter och kan studeras som sådana. Det är, som vi sett, sannolikt att dessa konstruktioner ofta är uppbyggda enligt narrativa mekanismer och det ligger i ”kriskonstruktörernas” intressen att framhäva olika former av uppseendeväckande aspekter i informationsflödet, till exempel är *negativitet* och *konflikt* två nyhetskriterier vars koppling till kriser är tydlig.

Det måste absolut tilläggas att ”kriskonstruktörerna”, om de så är journalister eller andra aktörer, självfallet inte är ensamt ansvariga för att kriser konstrueras. Kommunikationsvetarna studerar fenomenet brett av en anledning. Med det meningsskapande perspektivet bidrar all kommunikation, såväl inom som utom organisationer, till krisers betydelse, och de människor som tolkar gör det utifrån förutsättningar och erfarenheter som i sin tur är förvärvade genom kommunikation (t ex

Gripsrud, 2002:29ff). Denna uppsats avgränsas till att behandla en aspekt av konstruktionen i media, nämligen den språkliga konstruktion som skapas av journalister (anklagelser) och kommunikatörer (försvar) i samspel.

4

Studiens analysverktyg: IRS möter statusläran

Tidigare nämndes att IRS har förtjänster som i vissa avseenden gör den mer lämpad än statusläran för att förstå kriskommunikation. En av dessa förtjänster är att dess begrepp är modernare och mer funktionella. Men om IRS:s begrepp ligger närmare dess tillämpning så skulle statusläran kunna fungera som metakategorier. Modellen för kristopiker som återfinns i kap 4.3 har tagits fram genom att inordna IRS under statusläran, genom att ta fram nya topiker där IRS saknar en motsvarighet till statusläran och genom att för varje IRS-topik utveckla en IDS-topik. Topikernas funktioner har testats i den empiriska undersökningen och begreppen har justerats under arbetets gång.

Först och främst finns i IRS ingen tydlig motsvarighet till *status definitionis*, där terminologin för hur händelsen ska beskrivas disputeras (jfr Lindqvist Grinde, 2008:72). Det kan handla om att medge handlingen men inte dess rubricering: brottslig, omoralisk et cetera. Vidare kan det handla om att beskriva en företeelse i exempelvis förmildrande ordalag, där den implicita innebörden syftar till att påvisa att händelsen inte är felaktig ur moralisk eller laglig synvinkel. I Benoits modell beskrivs *minimering* som ett explicit argument för att konsekvenserna inte är så farliga (Benoit, 1995:77). Det faller snarare inom ramen för *status qualitatis/deprecatio*, en sorts förmildrande argumentation. Jag gör därför två tillägg i hans modell, dels genom att dela in *minimering* i de två varianterna *implicit* och *explicit* form, där den implicita varianten, i betydelsen förmildrande ordval, motsvarar *status definitionis* och den explicita varianten är en form av förmildrande argumentation under *status qualitatis/deprecatio*. Dels gör jag ett tillägg gällande det mer uttalade argumentet för att händelsen bör rubriceras annorlunda: *förnekande av fel* i *status definitionis*.

Benoits *transcendens*, där positiva effekter hävdas väga upp negativa handlingar, kallar jag *positiv transcendens* för att kunna kalla dess motsats *negativ transcendens*, negativa effekter gör att de negativa handlingarna framstår som ännu värre.

I *status translationis* är det procedurer kring kommunikationen som argumenteras, och en sådan motsvarighet saknas i IRS. Med tanke på att det i stort sett varje dag inträffar att politiker och organisationer vägrar besvara journalisters frågor, inte ställer upp på intervjuer eller helt enkelt väljer att inte dra uppmärksamheten till sig, är det i allra högsta grad nödvändigt att räkna vad jag kallar *vägra svara* till en möjlig och säkert också fungerande försvarsstrategi i vissa sammanhang. Stopprepliken är en av fyra huvudsakliga strategier som Lind et al (2005:160f) föreslår vid medieträning.

En motsats till *vägra svara* är *mörkelseanklagelsen*. Här hävdas den anklagade undanhålla information genom att vägra uttala sig i media. En *mörkelseanklagelse* sker till skillnad från *vägra svara* i *status coniecturalis* och kan i *status coniecturalis* vederläggas genom *transparens*. En motsats till *vägra svara* i *status coniecturalis* är argumentationen till stöd för att media visst är *rätt forum* att kommunicera i.

Statusläran och IRS liknar som sagt varandra genom att vara uppbyggda som kategorier för möjliga försvarsalternativ, och därför blir det möjligt att överföra de två tidigare i uppsatsen omnämnda funktionerna till IRS och IDS:

4.1 Ett verktyg för att förstå anklagelser

Statusläran utgör en modell för att tolka och ett verktyg för att skapa argument inom den retoriska genren juridiskt tal (t ex Lindqvist Grinde, 2008:157). Till skillnad från IRS kan såväl anklagelser som försvar analyseras.

Med anklagelsefunktionen kan modellen för kristopiker användas inte bara för att ta fram försvarsstrategier utan också för att ta fram anklagelsestrategier. I kapitel 3 såg vi hur kriser konstrueras i media för att skapa säljande nyhetsvärden. Med stöd i dessa teorier skulle kristopikerna kunna fungera som verktyg för att konstruera konflikter, skandaler och kriser i media. I uppsatsen undersöks hur de kan fungera som analysredskap för att förstå hur kriser konstrueras.

4.2 Ett verktyg för att urskilja vad saken gäller

Lindqvist (2005) noterar att en viktig funktion hos statuspositionerna är att de tillåter oss att avgöra vad en diskussion handlar om och hur händelser definieras. Han påvisar att modellen kan användas i detta syfte i alla retoriska genrer. Statusläran består som vi

såg i kapitel 1.3.1 av fyra steg som till skillnad från IRS förhåller sig till varandra så att om man accepterar en punkt måste man automatiskt också medge de ovanstående definitionerna (Marsh, 2006). Med statusfunktionen går det att utifrån ett arguments status fastställa ifall de olika rösterna i en text är överens om fakta och definitioner (jfr Lindqvist Grinde, 2008:75).

I det specifika fallet kommer jag att använda statusfunktionen för att undersöka om de inblandade parterna diskuterar samma saker och bemöter varandras argument. Vidare undersöks vad de är överens om, eller snarare vad de i texten konstrueras som överens om och ej. Det skulle kunna säga något om hur en kriskonstruktion utvecklas, med utgångspunkt i I. A. Richards (i Booth, 2004:7) definition av retoriken som "the study of misunderstandings and their remedies".

4.3 En modell för kristopiker

Statusläran¹¹	Image restoration strategies (IRS)¹²	Image destruction strategies (IDS)
1. Status coniecturalis (fakta). Brottet förnekas (eller bekräftas) med hjälp av olika sorters argument.	ENKELT FÖRNEKANDE (förnekande) Handlingen utfördes inte.	ENKEL ANKLAGELSE (framläggande av fakta) Handlingen utfördes.
	FÖRNEKANDE AV ANSVAR (förnekande) I innebörden: Det var inte jag som gjorde det.	DUBBEL ANKLAGELSE (framläggande av fakta) Kriskonstruktören påvisar både att den anklagade utfört handlingen och att vederbörande försöker lägga skulden på någon annan.
	TRANSPARENS (förnekande) Att erbjuda information eller öppna upp för granskning.	MÖRKELSEANKLAGELSE (framläggande av fakta) Undanhållande av information.
2. Status definitionis (terminologi) Definitionen av händelsen ifrågasätts (eller bekräftas). Även regelverk eller kulturella konventioner, vilka definierar våra förgivetta taganden och kan ses som definitioner om hur saker förhåller sig, kan ifrågasättas (eller argumenteras för).	IMPLICIT MINIMERING (förminskande av anstötligheten) Konsekvenserna av handlingen är inte så farliga. Kan framgå implicit av ordval såsom "lite rök" istället för "miljöskadligt utsläpp". (Risk för mörkelseanklagelse).	IMPLICIT MAXIMERING (förvärrande av anstötligheten) Implicit maximering genom ordval där konsekvenserna av handlingen förstoras upp.
	FÖRNEKANDE AV FEL (förminskande av anstötligheten) Handlingen utfördes men är inte brottslig eller omoralisk.	PÅVISANDE AV FEL/ MÖRKELSEANKLAGELSE ANG. DEFINITIONEN (förvärrande av anstötligheten) Handlingen utfördes och är brottslig eller omoralisk. Den anklagade ljuger.

¹¹ Jag använder mig av Lindqvist Grindes (2008:72) svenska översättningar, inom parentes, då jag finner dem nära kopplade till hur de kan appliceras, underrubrikerna 3.1-3.4 översätter jag själv.

¹² Ursprungligen är IRS ordnad i rubriker enligt vad som står inom parentes, i ordningen 1) förnekande, 2) undvikande av ansvar, 3) förminskande av anstötligheten, 4) korrigerande handlingar och 5) visa sig förkrossad. Jag har översatt alla begrepp till svenska.

3. Status qualitatis (kvalitativt)		
Brottet erkänns men förklaras utifrån särskilda omständigheter. Här finns fyra underkategorier:		
3.1 Comparatio (jämförelse) Genom att jämföra brottet med något sämre (eller med ett mindre brott) kan man försöka visa att det inte var så farligt (eller att det var grovt).	DIFFERENTIERING (förminskande av anstötligheten) Handlingen är inte lika farlig som andra saker som hänt. "Det hade varit ett större brott att..."	FÖRSTÄRKNING MED KONTRAST (förvärrande av anstötligheten) Handlingen är värre än något annat som skett tidigare.
3.2 Remotio criminis (överföra brottet till tredje part) Man kan också påstå att någon annan bär ansvar för händelsen (eller bevisa att så inte är fallet).	PROVOKATION (undvikande av ansvar) Någon annans handling tvingade mig att agera så.	ENSAMT ANSVAR (påvisande av ansvar) Påvisande av exklusivt ansvar för händelsen.
	OMÖJLIGGJORT UNDVIKANDE (undvikande av ansvar) Jag gjorde så för jag blev inte informerad.	MÖJLIGGJORT UNDVIKANDE (påvisande av ansvar) Påvisande att handlingen utförts trots att man informerats.
3.3 Relatio criminis (återföra brottet till den som anklagar) Man kan skylla på den som anklagar eller på offret (eller bevisa att så inte är fallet).	ATTACK MOT ANKLAGAREN / OFFRET (förminskande av anstötligheten) Anklagaren är inte trovärdig.	STÖDJA ANKLAGAREN / OFFRET (förvärrande av anstötligheten) Anklagaren eller offret är trovärdiga.
3.4 Status qualitatis (erkännande) Sist kan man erkänna brottet och be om ursäkt för att slippa bestraffning eller för att undvika dålig image i det mediala samhället. Det finns två typer av erkännanden:		
3.4.a Purgatio (rening) Erkännande med hänvisning till förmildrande omständigheter såsom goda avsikter, misstag eller okunskap (eller att påvisa avsiktighet).	OLYCKA (undvikande av ansvar) Det var inte meningen att göra så.	PLANERAT (påvisande av ansvar) Det skedde uppsåtligen.
	GODA AVSIKTER/HÄNSYN (undvikande av ansvar) Jag menade inget illa med handlingen.	ILLVILJA/DUMFÖRKLARING (påvisande av ansvar) Handlingen utfördes med allt annat än goda avsikter.

<p>3.4.b Deprecatio (bön) Det sista alternativet är att helt erkänna utan att försvara sig. Att göra en pudel. Viss implicit förmildrande argumentation kan förekomma enligt Lindqvist Grinde (2008:160).</p>	<p>BOLSTRING¹³ (förminskande av anstötligheten)</p> <p>Positiva saker jag gjort väger upp handlingen.</p>	<p>URHOLKNING (förvärrande av anstötligheten)</p> <p>Negativa saker som gjorts bekräftar det negativa i handlingen.</p>
	<p>EXPLICIT MINIMERING (förminskande av anstötligheten)</p> <p>Explicit påvisande att konsekvenserna av handlingen inte är så farliga.</p>	<p>EXPLICIT MAXIMERING (förvärrande av anstötligheten)</p> <p>Explicit påvisande att konsekvenserna av handlingen är förödande.</p>
	<p>POSITIV TRANSCENDENS (förminskande av anstötligheten)</p> <p>Positiva effekter väger upp den negativa handlingen.</p>	<p>NEGATIV TRANSCENDENS (förvärrande av anstötligheten)</p> <p>Negativa effekter gör handlingen ännu värre.</p>
	<p>KOMPENSATION (förminskande av anstötligheten)</p> <p>Erbjuder ersättning till eventuella offer.</p>	<p>SPARK PÅ LIGGANDE (förvärrande av anstötligheten)</p> <p>Påvisande av att offren fått lida bortom kompensation.</p>
	<p>KORRIGERANDE HANDLINGAR (korrigerande handlingar)</p> <p>Utlova att/eller korrigera problemet, preventivt arbete.</p>	<p>IGNORERANDE HANDLINGAR (förvärrande av anstötligheten)</p> <p>Den anklagade korrigerar inte felaktigheter, ignorerar riskerna.</p>
	<p>URSÄKT (visa sig förkrossad)</p> <p>Erkänna skulden och be om ursäkt.</p>	<p>FALSK URSÄKT (falsk förkrossan)</p> <p>Uttrycket för ånger är enbart ett spel för kulisserna, den anklagade uppträder falskt.</p>
<p>4. Status translationis (procedur) Ifall ingen annan försvarsstrategi fungerar kan man ifrågasätta forumet för diskussionen.</p>	<p>VÄGRA SVARA</p> <p>"Den här sortens frågor diskuterar jag som princip inte i media". Stopprepliker.</p>	<p>RÄTT FORUM</p> <p>Det är just i t ex media som diskussionen bör ske.</p> <p>Se även topiken "mörkelseanklagelse" i status coniecturalis.</p>

¹³ Den engelska termen är *bolstering*, "<bolster [up] a theory>; öka, hjälpa upp, stärka" (Norstedts engelska ord), vilket jag tycker mycket väl kan heta *bolstring* på svenska. Ordet finns inte i SAOL, däremot finns substantivet *bolster*, som betyder dyna eller täcke (SAOL: Bolster). Det icke-existerande verbet *bolstra* används de facto, fast det inte finns, till exempel i innebörden att stoppa upp något: "att **bolstra** en kudde *Det är dags att bolstra madrassen*" (Wiktionary: Bolstra) och i den metaforiska betydelsen att buffa upp något: "att bolstra sitt lilla ego" (Flashback). Svengelskt begrepp eller ej, metaforen om en förstärkande, mjuk och fluffig stoppning, eller ett täcke, som skyddar eller fungerar uppbyggande för objektet, kan mycket väl passa.

Genomförande och analysarbete

5.1 Kritiskt om tolkning och logik

Det kvalitativa tillvägagångssättet innebär, med utgångspunkt i hur jag förhåller mig till ämnet retorik och vetenskap, att resultaten av undersökningen utgör en tolkad version av en bit verklighet, vilken ur detta perspektiv aldrig kan existera annat än i uppfattad form. Den som uppfattar att det finns sanningar skulle kunna förstå metoden som icke vetenskaplig. Med det retoriska perspektiv jag hittills berört och vars tillämpning jag diskuterat i kapitel 3, blir dock frågan om vetenskaplighet i form av sanningsframställning omöjlig. En argumentation om hur verkligheten är beskaffad kan aldrig vara annat än en språklig konstruktion, oavsett om argumenten är kvantitativa och påstått logiska eller ej. Även det som förefaller logiskt kan alltid vederläggas, vad som ur en synvinkel förefaller logiskt är det inte ur en annan, och frågan blir snarare ifall det finns vetenskap eller logiska system som inte är retoriska.¹⁴ Dessa reflektioner har beröringspunkter med hur till exempel Wolrath Söderberg (2003:17ff) skriver om samma ämne.¹⁵

Jag har arbetat utifrån frågeställningar som påverkat vad jag kunnat upptäcka, men har i takt med analys och tolkning justerat såväl dessa frågor som den modell som utvecklats och använts. Där modellens begrepp inte överensstämmer med empirin har jag korrigerat begreppen snarare än att försöka tvinga in verkligheten i modellen. Min förståelse av teorier och empiri har alltså delvis fått styra riktningen inom de perspektiv

---

¹⁴ Den så kallade obestridbara logiken bakom matematik kastas snabbt omkull ifall vi till exempel föreställer oss en klocka som enbart visar två klockslag: noll och ett. Den ger oss $1+1=0$. Det logiska systemet är således utbytbart och utgör en symbolisk representation, vilken kan liknas vid språket som en metafor för verkligheten (vilket i sig är en metafor). Å andra sidan kan man hävda att logiken alltid är den samma, men systemet annorlunda. För de flesta människor förefaller $1+1=0$ dock inte logiskt därför att de inte har kännedom om systemet i fråga. Ur det avseendet kräver förståelsen av logik att vi kan förstå den, att vi har kännedom om de mänskligt konstruerade system utifrån vilka logiska konstruktioner skapas (av tolkande människor). De konstruktioner vi inte förstår kan aldrig verka logiska. Därför vill jag hävda att människan äger sin logik. Logiken konstrueras för att förstå verkligheten.

¹⁵ Wolrath Söderberg (2003:17ff) skriver till skillnad från många andra lättillgängligt om vetenskaplighet och retorik under rubriken "Drömmen om den universella sanningen", kapitel 3.

som i huvudsak fungerat som utgångspunkter. Gadamer beskriver denna *hermeneutiska cirkel*:

Det vi lär, är att vi först måste ”konstruera” satsen innan vi försöker förstå dess samlade språkliga betydelse. Denna konstruktion är i sig själv dock motiverad av en meningsförväntan, som kommer av det redan givna sammanhanget. Givetvis måste denna förväntan kunna korrigeras, när texten så kräver. Det betyder att förväntan modifieras så att texten kan sluta sig till enhetlig mening i ljuset av en annan meningsförväntan. Sålunda rör sig förståelsen ständigt från helhet till del och tillbaka till helhet (Gadamer, (1997:137).

Resonemanget kan tolkas som att innan vi satt ord på vad vi förstår är förståelsen inte annat är en konstruktion gjord utifrån förförståelse. Den färdigkonstruerade förståelsen skapar sedan en ny utgångspunkt för vidare tolkning. Att frigöra sig ifrån förförståelse eller infallsvinklar vore omöjligt och dessutom absolut kontraproduktivt. Ur kreativ synvinkel skulle perspektiv kunna kallas visioner. De fungerar nämligen som en motor för skaparlusten.

En del av mitt stora intresse för retorikens relation till kommunikationsvetenskapen grundar sig i den kommunikationsvetenskapliga förförståelse jag bar med mig in i retorikstudierna. Denna bakgrund gör min (liksom andras) förståelse unik. Att sedan ett par år tillbaka ifrågasätta retoriken i ljuset av kommunikationsvetenskapen (och vice versa), innebär i mitt fall att jag – såväl aktivt som undermedvetet – söker förankring i tidigare kända begrepp. Kanske är det just för att denna förankring inte skänks till mig gratis, kopplingen mellan ämnena är ju svag inom det vetenskapliga etablissemang, som jag själv tvingats aktivera och utveckla dessa tankar för att komplettera ett logiskt system som utifrån min förförståelse inte är fulländat.

Medvetenheten om de egna drivkrafterna gör inte automatiskt mina tolkningar och slutsatser mer felfria, men den sätter in dem i ett sammanhang i vilket de utifrån omständigheterna får en tydlig innebörd och tack vare begreppet vision (snarare än infallsvinkel) en funktion: att integrera förståelsen av retorik och kommunikationsvetenskap. Inte hela pusslet, men några bitar.

5.2 Undersökta aktörer

Min analys bygger på den teoretiska utgångspunkt som diskuterats i kapitel tre, nämligen att kriser konstrueras i media. Denna konstruktion innehåller såväl anklagelser som försvar av implicita aktörer. Det är med andra ord inte de egentliga aktörerna (t ex Semper eller Livsmedelsverket) som agerar i tidningsartiklarna, utan tidningens konstruktion av dessa. Lindqvist Grinde (2008:75) skriver att en konflikt inte nödvändigtvis kräver en faktisk motståndare för att kunna analyseras som sådan. En enskild text innehåller flera olika implicita aktörer där den *implicita opponenter* är en.

I analysen uttrycker jag mig i ordalag som ”Semper accepterar Ekots definition”, ”argumentet bemöts inte av Semper” och liknande. Med detta avser jag att *utifrån modellen för kristopiker och dess statusfunktion* tycks Semper enligt konstruktionen acceptera definitionen. Självfallet kan jag inte uttala mig om Sempers avsikter och det är inte heller min föresats att göra det. Dessutom är det tydligt att journalisterna sållat i intervjumaterialet. På Ekots hemsida återfinns nämligen länkar till de fullständiga intervjuerna. Där kan man höra att Semper bemöter en del argument utan att det lyfts fram i artikeln. Denna analys handlar dock inte om gate-keeping avseende vad som valts bort, utan om vad som faktiskt konstruerats i texterna.

Antalet argument som skulle kunna finnas i texterna kan vara obegränsat, beroende på hur man tolkar dem. Jag presenterar vad som urskiljts vara de viktigaste IRS- och IDS-topikerna i varje artikel. Dessa undersöks därefter utifrån status, för att se vad saken gäller och var de implicita aktörerna är överens.

6

Tillämpning av kristopikerna

I syfte att testa modellen för kristopiker undersöks en mediekonstruktion som förefaller intressant därför att det alldeles uppenbarligen hände någonting med *definitionerna* under det korta mediedrevets gång. Nyhetsgången rör tidningsartiklar kring Sempers återkallelse av ett parti barnmat i oktober 2011. Två artiklar och två pressmeddelanden analyseras. Redan vid en första anblick verkar dessa innehålla någon form av definitionsmissig dynamik i relation till varandra, vilken framgår i en kronologisk jämförelse av rubrikerna i kapitel 6.2. Dessutom spelades händelsen ut relativt snabbt i media, trots att där fanns vad jag uppfattar som ett försök till att starta ett drev. Kanske kan någonting i konstruktionen förklara varför.

En kris skulle troligtvis kunna konstrueras såväl kring samtliga anklagelse- och försvarsstrategier i analysmodellen som kring ett fåtal. Det krävs ytterligare undersökningar för att testa och förbättra alla sidor av modellen.

I detta avsnitt redovisas först en översikt av det händelseförlopp som utspelades i media som utgör det empiriska materialet: Sempers mediekommunikation vid återkallelsen av ett parti barnmat och nyhetens gång i media. Därefter analyseras händelseutvecklingen med hjälp av kristopikerna.

6.1 En översikt av händelseförloppet

28:e oktober 2011 meddelar barnmatsproducenten Semper i ett kortfattat pressmeddelande (bilaga 1, fortsättningsvis ”PM 1”), att man efter en kvalitetskontroll valt att återkalla några produkter som ”kan innehålla spår av mögelämnen”. Vilket ämne det rör sig om nämns ej.

En vecka senare uppmärksammas händelsen i media. Det är Sveriges Radio Ekot (bilaga 2, fortsättningsvis ”Ekot”) som avslöjar att mögelämnet i fråga är aflatoxin. De intervjuar en toxolog från Livsmedelsverket, som berättar att aflatoxin är ett av de

farligaste och mest cancerframkallande gifter som finns. Experten påpekar även att vi i Sverige har mycket låga gränsvärden för hur mycket det får förekomma i mat. Ekot ifrågasätter att Semper valt att benämna toxinet ”mögelämne”, då det som ordet vittnar om rör sig om ett gift, dessutom ett mycket farligt sådant. Sempers kvalitetschef förklarar att man valt benämningen av hänsyn till konsumenterna: mögel är ett ord som människor förstår.

Nästa aktör som samma dag rapporterar i frågan är Aftonbladet (bilaga 3, fortsättningsvis ”Aftonbladet”). Artikeln innehåller information snarlik den Ekot givit.

Därefter följer enstaka artiklar i dags- och kvällstidningar, med ungefär samma vinklingar som de två ovan nämnda. Semper avrundar med en förtydligande text på hemsidan (bilaga 4, fortsättningsvis ”PM 2”) i vilken man informerar om aflatoxinet och ber om ursäkt för tidigare brister i informationen. Rapporteringen i media avstannar.

6.2 Rubrikerna

Händelseutvecklingen i media kan illustreras kort genom att jämföra rubrikerna för PM 1, Ekot, Aftonbladet och PM 2 i kronologisk ordning:

PM 1:	”Småfolk Oat stix och Fruity stix återkallas”
Ekot:	”Cancerframkallande gift hittades i barnmat”
Aftonbladet:	”Semper mörkade om cancerämne i barnmat”
PM2:	”Viktig information om Aflatoxiner och Ochratoxiner i Småfolk Oat Stix and Fruity Stix”

Dessa rubriker vittnar om hur Ekot skapade en *definitionsproblematik* utifrån PM 1, vilket förvandlades till en *informationsmörkning*, kritik som Semper i PM 2 och i intervjuer bemötte. I min undersökning ska det komma att visa sig att definitionsfrågorna och mörkelseanklagelserna mycket riktigt är centrala i nyhetskonstruktionen. Dock är det inte riktigt så enkelt.

Jag analyserar PM 1 för att skapa förståelse för bakgrunden till tidningsartiklarna, i vilka Semper och dess ”kris” konstrueras. Efter en sammanfattning undersöker jag PM 2 för att se hur denna konstruktion bemötts.

6.3 Kristopiker i PM 1

Samtliga IRS-topiker i PM 1 tycks svara mot en föreställd *enkel anklagelse* i *status coniecturalis*, av en implicit målsägande, som preventivt besvaras: Semper har återkallat produkter som inte passerat i kvalitetskontrollen.

I rubriken får vi veta vad som sker och vilka produkter som berörs:

Småfolk Oat stix och Fruity stix återkallas

I ingressen får vi veta varför:

eftersom de kan innehålla spår av mögelämnen

I den extremt korta brödtexten framgår hur det uppmärksammats:

vid en kvalitetskontroll

samt ett ytterligare förtydligande av vilka produkter som återkallas:

av säkerhetsskäl alla bäst-före-datum av angivna produkter.

Kvalitet och säkerhet är begrepp som Semper väljer att framhäva i sin definition av händelsen. Med IRS kan de härledas till tre av underrubrikerna i gruppen *förminskande av anstötligheten*:

Kvalitet och säkerhet är positivt laddade begrepp, och den ”kvalitetskontroll” i vilken ”spår av mögelämnen hittats” kan väga upp den negativa händelsen. Det rör sig om *bolstring* i *status qualitatis/deprecatio*. Mellan raderna kan det läsas att Semper påträffat ett mögelämne tack vare sin säkerhet.

Ordvalet ”mögelämnen” fungerar i detta läge, tillsammans med den enkla och kortfattade utformningen av pressmeddelandet, *implicit minimerande*. Med facit i handen och med tanke på att mediedrev kan triggas igång för att organisationer inte tar sitt ansvar, utifrån teorin om CSR som nämndes i kapitel 3.3.1, kunde det ha varit riskabelt att explicit påstå att konsekvenserna av händelsen inte var så farliga. Genom att istället i *status definitionis* föreslå en *implicit minimerande* definition av aflatoxinet

och framställa detta under minsta möjliga synliga former hålls möjligheten att undkomma journalisternas grävande blickar öppna.

Dessa strategier kombineras med framhållandet av en *korrigering* i *status qualitatis/deprecatio*, återkallelsen av produkterna.

Vad gällde saken?

Störst betoning läggs på en förmildrande argumentation om säkerhet i *status qualitatis/deprecatio*, vilken med statusläran förutsätter ett erkännande av brottet. Samtidigt förs en argumentation om definitionen genom den *implicita minimeringen* i ordvalet. Erkännandet, som görs preventivt, gäller ”återkallelse” och ”spår av mögelämnen” som ”kan” finnas.

6.4 Kristopiker i Ekot

I Ekot urskiljs fyra huvudsakliga kedjor av anklagelser eller image destruction-ansatser. Med kedjor menar jag inte att argumenten framställs sammanlänkade i artikeln. Istället rör det sig om rekonstruerade argumentkedjor som jag funnit efter att i analysen ha dekonstruerat texterna. Genom att skapa dessa försöker jag förtydliga samband i den argumentation som urskiljts så att jag kan berätta om dem. Kedjorna är således en form av *inferella* och *kognitiva topiker* (se kapitel 2.1).

I den första kedjan omdefinieras händelsen och *anstötligheten förvärras*. De följande två bygger på framläggande av fakta, Semper hävdas ha *mörkat* två aspekter. Den sista handlar om att Semper återkallat produkter tidigare, ännu ett *förvärrande av anstötligheten*.

6.4.1 Kedja 1: Ett av de värsta cancerframkallande gifterna

I kedja 1 utmanar Ekot Sempers definition med en *implicit maximering* i *status definitionis*, genom att ifrågasätta ordvalet ”mögelämnen”. Ingressen, där frågan vad som sker besvaras, lyder:

Ett av de värsta cancerframkallande gifterna i världen har hittats i barnmat som tillverkas av barnmatsföretaget Semper.

Med denna definition blir det möjligt att tillskriva händelsen värre konsekvenser. Det sker när Ekot bemöter Sempers förmildrande argumentation, med en *explicit maximering* i *status qualitatis/deprecatio*:

Aflatoxin är det enda mögelgift som bevisat kan framkalla levercancer hos människor.

Vad gällde saken?

Ifall Semper i PM 1 försökte påvisa att händelsen inte var så farlig (genom den kortfattade texten, ordvalet och argumentationen om säkerhet), så lyckas Ekot lyfta fram att det är den visst. Det är anklagelsen i *status qualitatis/deprecatio*, om cancer i levern, som väger tungt här, och det är övergången från *implicit maximering* till *explicit maximering* som är intressant. Konsekvenserna av giftet utgör ett starkt argument för det anstötliga i händelsen. Explicitgörandet av *maximeringen* innebär att brottet höjs från att vara ett fel i sig, till att påverka samhället. Ur ett nyhetsvärdesperspektiv kan det till exempel skapa *konsekvenser för många och närhet*.

En eventuell direkt motargumentation från Semper lyfts inte in i anslutning till denna anklagelse. Då det inte vederläggs att aflatoxin leder till levercancer kan definitionen anses accepterad. Med utgångspunkt i statuslärans hierarkiska funktion innebär det att i konstruktionen godtar Semper fakta och definition: Det är ett ”cancerframkallande gift” som har påträffats, även detta en tacksam definition ur nyhetsvärdessynpunkt.

6.4.2 Kedja 2: Mörkelseanklagelse angående definitioner

En *mörkelseanklagelse* i *status coniecturalis* lyfts och bildar kedja 2, när man i brödtexten hävdar att Semper mörkat om cancergifter i PM 1. Anklagelsen syns även i den fråga som ställs direkt till Semper:

Varför berättar ni inte för allmänheten att det är just Aflatoxin och Ochratoxin som har hittats i de här produkterna?

Anklagelsen får förstärkning genom ett *påvisande av fel* i *status definitionis*:

Toxolog Lilian Abrahamsson-Zetterberg på livsmedelsverket tycker att företaget borde ha sagt vad det handlade om.

Detta *påvisande av fel* görs utifrån ett moraliskt snarare än juridiskt regelverk.

Semper bemöter anklagelsen med argumentet att man av hänsyn till kunderna valt en definition som de kan förstå, samt:

vi vill inte skrämja föräldrar med att det är gifter.

Det rör sig om *goda avsikter/hänsyn* i *status qualitatis/purgatio*. Noteras kan att Semper i ovanstående citat uttalat verkar acceptera definitionen att det rör sig om gifter.

Vad gällde saken?

Med stöd i bevisningen från kedja 1 om att möglet var ett gift, anklagas Semper för att ha försökt dölja fakta genom det felaktiga ordvalet. Ett *påvisande av* (moraliskt) *fel* backar upp argumentet att det var fel att mörka. Semper tycks acceptera *mörkelseanklagelsen* i och med att den bemöts ett steg längre ner i statusläran, genom påvisad *goda avsikter/hänsyn* som *förmildrande omständigheter* i *status qualitatis/purgatio*. Men är det verkligen så? Jag återkommer till frågan i analysen av PM 2.

6.4.3 Kedja 3: Mörkelseanklagelse angående nivåerna

I kedja 3 återfinns en *mörkelseanklagelse* i *status coniecturalis* angående nivåerna av aflatoxin som påträffats, efter att Semper *vägrat svara*, vilket är *status translationis*. Anklagelsen uttrycks endast i en mening, får inget större utrymme och kommenteras inte av Semper i artikeln. Semper refereras istället mer generellt om nivåerna:

Nivåerna ligger strax över barnmatslagstiftningen så det är inga alarmerande höga nivåer men det är över lagstiftningen och då vill vi ta hem de här.

Att det bara rör sig om nivåer ”strax över barnlagstiftningen” och längre fram i artikeln ”det är så låga halter”, kan tolkas som *förnekande av fel* i *status definitionis*, där handlingen erkänns men inte dess (brotts)rubricering. Detta argument bemöts av toxologen genom ett *påvisande av fel* i *status definitionis*: även låga nivåer är skadliga.

Vad gällde saken?

Vi kan i exemplet se hur tacksamt enkelt det är att konstruera *mörkelseanklagelser* ur *vägra svara*. Dock begränsar sig Aftonbladet till att nämna att Semper inte svarar och *mörkelseanklagelsen* görs aldrig riktigt explicit. Det blir helt enkelt inte material för rubriker, så att säga.

Semper försöker sig på en förmildrande argumentation, vilken slås ner av livsmedelsverkets toxolog. En ren och skär definitionsstrid. Toxologen ”vinner”.

6.4.4 Kedja 4: Återkallelser har förekommit tidigare

I kedja 4 nämner Ekot snarast i förbifarten att produkter återkallats även förra året:

Tidigare i år återkallades Sempers gröt och välling eftersom höga halter av Aflatoxin hade hittats.

Det skulle kunna läsas som *ignorerande handlingar* i *status qualitatis/deprecatio*, där fel hävdas inte ha korrigerats.

Vad gällde saken?

Frågan kom aldrig riktigt att gälla någonting eftersom anklagelsen inte är explicit och inte får något nämnvärt utrymme i artikeln. Den kan ses som ett generellt stödargument för *förvärrad anstötighet*, men skulle lika gärna kunna läsas som ett argument för Sempers säkerhetsrutiner och *förminskande av anstötligheten*. Här blir det uppenbart att det är läsarens tolkning som avgör textens betydelse. En nitisk löpsedelsredaktör *hade kunnat låta* frågan komma att gälla någonting genom att lyfta fram den ena eller den andra vinkeln tydligare.

6.5 Kristopiker i Aftonbladet

Aftonbladet återupptar i stort sett samma diskussioner som Ekots kedja 1, 2, och 3 i något annorlunda ordalag, medan resonemang kopplade till kedja 4 inte förekommer. Till kedja 3 tillförs ingenting nytt. Hur Aftonbladet skriver om kedja 1 och 2 bidrar till att ytterligare förstärka dessa.

6.5.1 Kedja 1: Ett av de värsta cancerframkallande gifterna blir värre

Till kedja 1 tillfogas en mycket mer konkret *explicit maximering* i *status qualitatis/deprecatio* som ytterligare *förstärker anstötligheten* och gör aflatoxinet ännu värre:

Dessa ämnen är kromosomskadande, de tar sig in i cellkärnan och binder till kromosomerna. Det orsakar skador som gör att den till exempel kan börja dela sig fortare och orsaka cancer.

Vad gällde saken?

Aggraveringen sker genom kraftfulla ord som ”kromosomskadande” och genom den berättelse i vilken det abstrakta resonemanget om cancer kan visualiseras: ”Tar sig in i cellkärnan och binder till kromosomerna”. Bilder gör argument mer effektiva (jfr t ex Kjeldsen, 2008:68f). Semper invänder inte emot beskrivningen och med statusfunktionen accepteras således fakta och definition: aflatoxin ”tar sig in i cellkärnan” där kromosomerna skadas.

6.5.2 Kedja 2: Mörkelseanklagelse angående definitioner blir dumförklaring

Mörkelseanklagelsen angående definitioner i *status definitionis* förstärks genom rubriksättningen:

Semper mörkade om cancerämnen i barnmat.

Där Ekot lyft fram *goda avsikter/hänsyn* i Sempers försvar påvisar Aftonbladet även en *enkel anklagelse* i *status coniecturalis* om att Semper inte tror kunderna kan förstå ”cancerframkallande gift”. Denna anklagelse bygger på en *implicit illvilja/dumförklaring* i *status qualitatis/deprecatio* som skapas när Aftonbladet vänder på Sempers *goda avsikter/hänsyn*:

Tror du inte att folk förstår ’cancerframkallande gift’ lika bra?
- Jo, men det handlar om så oerhört små nivåer. Folk förstår nog inte att barnmatslagstiftningen är så oerhört strikt.

Semper kontrar dels med ett *enkelt förnekande* i *status coniecturalis* och genom att mena att det är barnmatslagstiftningen som kunderna inte kan förstå. Det är en form av *implicit minimering* i *status definitionis* som kan syfta till att dämpa *illviljan/dumförklaringen* gällande kundernas förmåga att förstå svåra ord. Samtidigt kan det tolkas som *illvilja/dumförklaring* gällande folks förmåga att förstå barnmatslagstiftningen. Angående definitionen av aflatoxinet försvarar de sig i slutet av artikeln:

Vi angav att det handlar om mögel. Jag var själv inte bekant med aflatoxin och ochratoxin. Mögel är ett ord folk känner igen (...). Vi har gjort allt vi skulle göra plus lite till. De högre nivåerna uppmättes bara från ett parti med ett produktionsdatum. Men för att vara på den säkra sidan återkallade vi alla partier och även liknande produkter.

Här vederläggs *illvilja/dumförklaringen* i och med vad som kan läsas mellan raderna, att kunderna inte är mindre intelligenta än Sempers kommunikatörer. *Goda avsikter/hänsyns*-argumentet i *status qualitatis/purgatio* kan på så vis (eventuellt) förstås som icke anstötligt.

Vad gällde saken?

Gränsen mellan *goda avsikter/hänsyn* och *illvilja/dumförklaring* i *status qualitatis/purgatio* är hårfin. Bryr sig Semper om kunderna eller idiotförklarar man dem? Aftonbladet väljer att lyfta fram frågan ”Tror du inte folk förstår ’cancerframkallande gift’ lika bra” i fetstil och som styckesrubrik, vilket lutar mot att den senare definitionen blir starkare. Semper må ha haft som avsikt att visa *goda avsikter/hänsyn*, men förlorar kontrollen över budskapet i och med Aftonbladets betydelseomvälvande fråga. Jag återkommer till denna fråga i analysen av PM 2.

6.6 Sammanfattning av kriskonstruktionen:

PM 1 präglas av uteslutande IRS-topiker angående det egna företagets trovärdighet. Ekots artikel innehåller övervägande IDS-topiker, vilka tycks dominera gällande hur de framställs få bifall. IRS-topikerna är färre och de flesta vederläggs. I Aftonbladets artikel konstrueras en förstärkning av två IDS-topiker, samtidigt som även IRS-

topikerna kommer fram tydligare. Möjligtvis kan denna ökade grad av konflikt i kvällstidningen förklaras utifrån annorlunda produktionsförhållanden.

Nedan en en sammanslagen bild av konstruktionen i de två artiklarna utifrån status (ej i kronologisk ordning). IDS-argumenten är skrivna i de grå fälten och IRS-argumenten i de vita. Kursiv text är sådant som accepteras enligt statusfunktionen och inom parentes återfinns sådant som inte framgått explicit.

Status coniecturalis	Status definitionis	Status qualitatis	Status translationis
<i>(Semper har återkallat produkter som inte passerat i kvalitetskontrollen (föreställd enkel) anklagelse)</i>			
<i>Ok, vi har återkallat.</i>	Det rör sig om spår av mögelämnen (implicit minimering).	Produkterna upptäcktes tack vare hög säkerhet (bolstring). Och de har återkallats (korrigerande handling).	
<i>Ok, Semper har återkallat.</i>	Det rör sig inte om mögel utan om ett av de värsta cancergifterna i världen (implicit maximering).	Aflatoxin orsakar levercancer (explicit maximering). Ämnena tar sig in i cellkärnan och binder till kromosomerna (explicit maximering). Återkallelser har skett tidigare (ignorerande handling eller korrigerande handling).	
<i>Ok, det rör sig om cancergift.</i>	<i>Ok, cancergift är inte bra.</i>	Men det rör sig om lägre nivåer (explicit minimering).	
<i>Ok, Semper har använt en annan definition.</i>	<i>(Att använda en enklare definition innebär att mörka) (implicit premiss till stöd för mörkelseanklagelse).</i>		
Semper har mörkat om cancergift (mörkelseanklagelse).	Det var fel att mörka (påvisande av fel).		

<i>(Nej, vi har inte mörkat).</i>	<i>(Att använda en enklare definition innebär inte att mörka) (implicit premiss till stöd för goda avsikter/hänsyn).</i>	Vi har använt ett ord som folk förstår (goda avsikter/hänsyn). Vi menade väl och ville inte skrämmas om att det var gifter (goda avsikter/hänsyn). Vi förstår inte själva vad aflatoxin betyder (goda avsikter/hänsyn).	
Semper tror inte att folk förstår "cancerframkallande gift" (enkel anklagelse).		<i>(Semper har använt ett ord som folk förstår) (eventuell illvilja/dumförklaring).</i>	
Folk vet vad "cancerframkallande gift" betyder" (enkelt förnekande). <i>Ok, det var någonting som vi inte trodde att kunderna kunde förstå.</i>	Det var barnmatslagstiftningens låga nivåer som vi inte trodde att kunderna kunde förstå (implicit minimering).	<i>(Kunderna förstår inte nivåerna i barnmatslagstiftningen) (illvilja/dumförklaring).</i>	
			Vi uttalar oss inte om hur låga nivåerna var (vägra svara).
Semper vill inte berätta om nivåerna (mörkelseanklagelse).			
<i>Ok, vi uttalar oss inte om nivåerna.</i>	Nivåerna är bara lite över gränsen och det är inte så farligt (förnekande av fel).		
<i>Ok, Sempers nivåer är bara lite över gränsen.</i>	Även låga nivåer är skadliga (påvisande av fel).		

6.7 Sempers bemötande av kriskonstruktionerna

I föregående avsnitt framträder två IDS-argument där (konstruktionen av) Sempers bemötande inte är tydligt, av olika anledningar. Det är svårt att avgöra ifall detta bemötande är oklart för att det är "virrigt", helt saknas, är implicit eller ifall det finns

där men svarar mot en annan anklagelsestatus. Troligtvis är det en tolkningsfråga om läsaren kan uppfatta det implicita i (konstruktionen av) Sempers argument eller ej.

Min analys pekar mot att PM 2 är utformat för att bemöta just de två anklagelser som inte tillräckligt tydligt bemötts i tidningsartiklarna. Det rör sig om samma IDS-argument som var framträdande i Aftonbladets artikel: 1) Semper har försökt mörka genom den felaktiga definitionen, och 2) Semper tror inte att kunderna kan förstå ”cancerframkallande gift” (och barnmatslagstiftningen). De torde utgöra de viktigaste anklagelserna i termer av hur stort utrymme de fått i bägge artiklarna. Som vi ska se är de även mycket allvarliga ur trovärdighetssynpunkt. Dessutom framträder en tredje intressant fråga när Semper i PM 2 ber om ursäkt. Det är inte helt tydligt vad de ber om ursäkt för.

6.7.1 Semper har aldrig mörkat och har alltid informerat väl

I min analys är det uppenbart att *någoting* saknas i bemötandet av anklagelsen att Semper skulle ha mörkat genom definitionen. Med statusläran blir det möjligt att urskilja vad: Semper argumenterar aldrig (väl) för att de inte mörkat, bara för *varför* de gjort det. De ifrågasätter inte den underliggande och implicita premissen i IDS-argumentet: ”att använda ett enklare begrepp är det samma som att mörka”. När de försöker göra det sker det i form av ett implicit argument som kan tolkas som ett ifrågasättande av kundernas intelligens.

Anklagelsen att Semper skulle ha mörkat genom den felaktiga definitionen är utifrån doxa allvarlig därför att den kan förstås som att Semper inte talat sanning. Enligt handböckerna i kriskommunikation är lögnen en kardinalsynd (jfr t ex Ronge, 2009:131). Semper har som vi såg tidigare redan i tidningsartiklarna implicit accepterat att det var en felaktig definition. Nu svarar man genom att, som rubriken vittnar om, istället ge utförlig information:

Viktig information om Aflatoxiner och Ochratoxiner i Småfolk Oat Stix and Fruity Stix

Vidare påvisar man att man att informationen redan från första början har varit utförlig:

Vi agerade genast och stoppade samtliga leveranser av produkterna samt informerade Livsmedelsverket, livsmedelsbutiker, media och konsumenter, för att snabbt nå ut med information till allmänheten.

Det lyfts fram att Semper alltid arbetar med betoning på kvalitet och säkerhet, och att kontroller genomförs just eftersom giftet:

kan förekomma i en rad olika frukter, bär och cerealier.

Det är således först nu i PM 2 som Semper i *status coniecturalis* förnekar *mörkelseanklagelsen*. Semper har inte mörkat, vare sig nu eller någonsin. En historia av kvalitet, säkerhet och transparent information framhävs. Det rör sig om *ett enkelt förnekande* underbyggt av ethosargument och *transparens*, i *status coniecturalis*.

Semper har fortfarande inte lyckats ”förstöra” den outtalade kopplingen mellan ”enklare begrepp” och ”mörkelse” i *status definitionis*. Men det behövs kanske inte ifall de lyckas dementera anklagelsen redan i *status coniecturalis*. Premissen som istället vederläggs är den om sambandet mellan mörkning och Semper.

6.7.2 Semper har inte informerat tillräckligt detaljerat och råder bot på det

Det andra IDS-argumentet där någonting konstigt sker vid bemötandet, är det om att kunderna inte skulle förstå ”cancerframkallande gift”.

Efter att Semper i *status coniecturalis* svarat att de visst tror att folk förstår vad ”cancerframkallande gift” betyder, väljer de att argumentera i *status definitionis* för vad det är som folk inte förstår. Detta är vanskligt. Genom att göra så förstärks argumentet att det är *någonting* som folk inte förstår. Semper skapar alltså själva detta IDS-argument. I ett avseende är *illvilja/dumförklaring* den allvarligaste anklagelsen, därför att den går på tvären mot den respekt en retor bör visa sin publik. Ifall lögnen är en kardinalsynd för krishanterarna så är illvilja mot publiken en dödssynd för retorerna och retorikforskarna. Människors övertygelser utgör nämligen en trygghet för dem. Att lyssna på andra innebär att rucka på dessa tryggheter och ersätta dem med sådant som är okänt. För att våga lyssna är det därför en förutsättning att det finns tillit och respekt (Johannesson, 1998:12f).

I PM 2 återupprepar Semper att förenklingen skedde på grund av *goda avsikter/hänsyn*, men undviker nu att alls tala om läsarnas förståelse:

För att göra informationen lättförståelig valde vi att sammanfatta ämnena som mögelämnen. Vi ber om ursäkt om denna information inte varit tillräckligt detaljerad.

Ursäkten skapar en omdefinition av anklagelsen. Istället för att tala om ”ord som folk förstår”, vilket kan uppfattas som kränkande, handlar det nu för Semper om att informationen ”inte varit tillräckligt detaljerad”. Felet flyttas från kunden till Semper. Vad som förefaller vara en ren och skär *ursäkt* i *status qualitatis/deprecatio*, är därför samtidigt en *implicit minimering* i *status definitionis*.

Sempers konflikt mellan *goda avsikter* och *illvilja* skulle även kunna förklaras utifrån *status qualitatis/relatio criminis*. Den enfaldige kunden är *offret* som implicit *anklagas* för att ha tvingat Semper att mörka. Ifall Semper överför skulden från offret till sig själva har vi istället att göra med *stödja offret*. Det torde motsvara en IDS-topik eftersom *attack mot anklagaren* är en IRS-topik enligt Benoit (1997:181). I detta fall kan vi däremot se att *stödja offret* lika gärna kan fungera positivt och *attacken* negativt, varvid Benoits modell måste revideras.

Utifrån statusläran accepterar Semper fakta, att informationen inte varit korrekt, men kallar informationsbristen vid ett namn som inte kränker kunden: ”detaljerad” snarare än ”för svåra ord för dem”. Detta åtgärdas nu. Informationen i PM 2 utgör nämligen ett stycke *korrigering* i *status qualitatis/deprecatio*.

6.7.3 Semper ursäktar sig (för besväret?)

Semper ber som vi såg om ursäkt för att ”informationen inte varit tillräckligt detaljerad”. Men är det verkligen avsaknaden av detaljrikedom som kräver en ursäkt? Anklagelsen gällde ju att de mörkat med en felaktig definition och att de undervärderat kundernas intelligens. Möjligtvis hade ett ”det här missförståndet var tråkigt för oss” kunnat passa, men en ursäkt förutsätter att den påstådda avsaknaden av detaljrikedom måste ha orsakat problem för någon annan än de själva.

Vidare skriver Semper:

All vår övriga barnmat håller fortsatt hög kvalitet och vi beklagar djupt att det i media inte varit riktigt tydligt att återkallelsen endast gäller de två ovanstående.

Hur kommer det sig att Semper ber om ursäkt å tidningarnas vägnar för en anklagelse som aldrig överhuvudtaget lyfts (att återkallelsen skulle ha gällt fler produkter)?

Kanske kan det tolkas som en ursäkt för att det uppstått ett sådant rabalder, i kategorin ”inte vill jag vara till något besvär”. En annan möjlighet är att tidigare omnämnda medielogik kan förklara den förefallet överdrivna ödmjukheten.

Organisationer kommunicerar i samspel med medierna. Bägge är beroende av varandra i nyhetskonstruktionen utifrån PR-material. Med CSR (kapitel 3.3.1) kan dessa komma att fungera som syndabockar vid eventuella missförstånd. Därför måste organisationer arbeta hårdare än någonsin för att inte stöta sig med olika möjliga publikker. Sempers ursäkt kan på så vis tolkas som preventiv. Jag vill hävda att Semper inte är ensamma om att be om ursäkt utan ett synligt och tydligt motiv. Med medielogiken ingår det i doxa att be om ursäkt även om det inte skett något brott. Frågan är vad alla dessa ursäkter gör med vår syn på ursäkter i det långa loppet. Urvattnas de?

Anledningen till att det är så svårt att placera Sempers ursäkt i statusläran är för att den egentligen inte hör hemma där alls. Modellen är nämligen felaktig i förhållande till vår tids doxa om ursäkter. I antiken var en ursäkt någonting som framfördes enbart efter ett erkännande av brottet, enligt statusfunktionen. Denna funktion är inte automatiskt applicerbar på ursäkter idag. På grund av doxa krävs alltså en mer plastisk statusmodell, för att som sades i kapitel 1.4, undvika ”missriktat antiksvurmmande” (Kjeldsen 2008:56).

Resultatdiskussion

I detta avsnitt sammanfattas och diskuteras resultaten utifrån frågeställningarna. Dessa frågor och svar flyter in i varandra, men i stora drag behandlas frågan hur ett verktyg kan se ut där kommunikationsvetenskapliga och retoriska modeller för kriskommunikation integreras, under rubrikerna ”Kristopikernas funktioner” samt ”Generella kriterier för att konstruera en kris”. I det första avsnittet dryftas hur verktyget tillämpats och fungerar och i det andra avsnittet förs en diskussion om vad som kan ses med verktyget. Under rubriken ”Vad gör verktyget, egentligen?” problematiseras resultaten och under ”Nya möjligheter och användningsområden” diskuteras hur verktyget kan komma till användning inom såväl retorikvetenskapliga som kommunikationsvetenskapliga undersökningar som vid kommunikationspraxis. Därmed lyfts frågan hur retorik och kommunikationsvetenskap kan integreras.

7.1 Kristopikernas funktioner

I kapitel 4 såg vi hur ett verktyg kan se ut där retoriska och kommunikationsvetenskapliga modeller för kriskommunikation integreras. Två av statuslärans funktioner överfördes till IRS för att bilda en modell för kristopiker. Med anklagelsefunktionen utvecklades IDS för att förklara den konstruktion på vilken IRS är ett svar. I och med statusfunktionen framkom att IRS inte täcker alla kategorier av sakframställningar vid anklagelser och försvar. En motsvarighet till *status definitionis* och *status translationis* saknades.

7.1.1 Kriser som en fråga om definitioner

Kristopikernas kanske viktigaste förtjänst har visat sig vara den att belysa hur definitioner blir avgörande vid konstruktionen av såväl kriser som vid alla former av konflikter.

I *status definitionis* gjordes tilläggen *implicit minimering* respektive *implicit maximering*, samt *förnekande av fel* respektive *påvisande av fel*. Dessa visade sig vara väl fungerande kategorier när de tillämpades i den empiriska undersökningen. De fick en framträdande roll i analysen. Flertalet argumentkedjor handlade nämligen implicit och explicit om hur händelser skulle rubriceras och de viktigaste missförstånden visade sig bero på meningsskiljaktigheter om definitioner. Missförstånden uppstod på grund av implicita premisser angående ords definitioner, som utgjorde stöd för avgörande argument, till exempel *att använda en enklare definition innebär att mörka*. Även explicita definitionsstrider var det gott om. Hela mediedrevet kom sig av att Semper gjort ett olyckligt ordval. Ingen av Benoits topiker hade kunnat synliggöra dessa konflikter då ifrågasättandet av hur saker ska kallas inte är en försvarsstrategi i IRS.

Vidare gjordes tillägget *vägra svara* i *status translationis*, vars ena möjliga motsvarighet *mörkelseanklagelse* måste hamna i *status coniecturalis*. Den som hävdar sin rätt att inte uttala sig kan nämligen alltid automatiskt anklagas för att inte göra det. Däremot, skulle det komma att visa sig i undersökningen, kan *mörkelseanklagelser* skapas även utan att någon *vägrat svara*. Ekot konstruerade en sådan anklagelse för att Semper valt en *implicit minimerande* definition för att tala om aflatoxin.

7.1.2 Statusfunktionens beroende av doxa

Statusläran och statusfunktionen har problematiserats utifrån doxa. Vi har sett att både *mörkelseanklagelser* och *orsäker* inte självklart har samma innebörd i vår kultur som de hade i det antika samhället. Med den förändrade förståelsen av dessa, angående hur öppen en organisation måste vara och hur stort ansvar den måste ta, växlar även topikernas funktioner. Hemlighetsmakeri eller att inte ta sitt ansvar kan ses som allvarliga överträdelser idag, utifrån en verklighetsuppfattning som är konstruerad och begränsad av medielogik. Vad gäller *ursäkten* framkom i undersökningen att doxa om dess funktion inte självklart är förenlig med statusfunktionen. Därför föreslås vidareutveckling och dynamisk tillämpning av den antika modellen samt kritisk diskussion kring dess funktioner i förhållande till doxa i varje enskild undersökning.

7.1.3 IRS och IDS två sidor av samma mynt

Gällande anklagelsefunktionen har det i undersökningen framkommit att gränsen mellan IRS och IDS inte är självklar. Vad som i ett fall kan bygga upp en image kan i ett annat fall förstöra den. Här blir det tydligt att "krisen" är en tolkningsfråga, men denna tolkning kan påverkas av hur händelsen skildras. Det såg vi i övergången från *goda avsikter/hänsyn till illvilja/dumförklaring* när Aftonbladet menade att Semper inte trodde kunderna förstod "cancerframkallande gifter" samt i frågan ifall tidigare återkallelser *förvärrar* eller *förminskar anstötligheten*. Restoration strategies kan alltså lika gärna fungera som destruction strategies. Man kan skapa sin egen kris eller i alla fall "goda" förutsättningar för den. Det innebär att strategier för kriskommunikation inte kan förstås ur ett rakt av ensidigt försvarsperspektiv, såsom IRS är utformade. Det gäller självfallet i högre grad när hela kriskonstruktionen studeras, men som vi sett även då syftet "bara" består i att ta fram effektiva försvarsstrategier.

7.2 Generella kriterier för att konstruera en kris

Krisen konstrueras som vi sett i ett samspel mellan IRS och IDS, oavsett om dessa framförs av verkliga eller implicita aktörer i en text. För att förklara hur kriser konstrueras kommer jag att utifrån resultaten jämföra med hur kriser inte konstrueras. Anklagelsen om Sempers tidigare återkallelser kan förstås på olika sätt. Det verkar dock som att "krisen" aldrig kom att handla om denna fråga, vilket gör den intressant. Hur kommer det sig att frågan glömdes bort?

7.2.1 Konflikter i berättelsen

En förklaring kan utifrån nyhetsvärdessynpunkt och ur ett narrativt perspektiv vara att det aldrig konstruerades någon konflikt mellan anklagande och försvarande röster i texten. Så länge det finns konsensus finns ingen konflikt och ingen berättelse. "(...) [E]ffective stories revolve around the conflict between protagonist and antagonist" (Rowland, 2009:119). Eftersom kriser är en form av berättelser om verkligheten fungerar inte IDS-topikerna fristående från kontrasterande synsätt. Enbart anklagelsen att Semper tidigare återkallat produkter blir inte en (bra) berättelse.

För att skapa en konflikt i frågan hade tidningarna kunnat ge den en annan framing. Till exempel hade man utifrån IDS-topiken *möjliggjort undvikande i status qualitatis/remotio criminis* kunnat försöka påvisa att kvaliteten på Sempers produkter brustit trots att det finns rutiner och kunskap för att aflatoxin aldrig ska kunna utvecklas i mat. Ett sådant argument hade kunnat backas upp av någon form av ”expert”. Eftersom den här sortens mögelämnen tycks utvecklas naturligt i frukt är det då troligt att Semper hade protesterat. En sådan konflikt hade gjort nyheten intressant att läsa om. Men frågan är ifall det hade räckt för att skapa en kris.

7.2.2 Konflikter och doxa

Jag har i analysen diskuterat hur såväl *mörkelseanklagelsen* som *illviljan/dumförklaringen* kan fungera förtroendehämmande. De har gemensamt att de står i konflikt till doxa. En anklagelse om att Semper inte tar sitt ansvar fungerar utifrån och tack vare föreställningen – del av doxa – att organisationer har ett särskilt ansvar, vilket kan förklara varför organisationer idag tenderar att be om ursäkt under alla omständigheter. Sempers anseende kan inte hotas ifall läsarna inte ser det anstötliga i anklagelsen.

Ovanstående bekräftar Aristoteles syn att retorik är beroende av doxa, vilken i större utsträckning studeras av kommunikationsvetarna, och att retorikens modeller måste utvecklas med hänsyn till doxa.

Krisen i sig handlar om läsarens doxa, konflikten snarast om förstärkning. Konflikten mellan rösterna i texten utgör en form av exempel som gör berättelsen intressantare. Därmed inte sagt att konflikten inte bidrar till krisen. Att vi alls finner det intressant att läsa är en förutsättning för att vi överhuvudtaget ska kunna tolka kriser som sådana.

7.2.3 Metanyheter som förstärkare av konflikter

En konflikt kan eventuellt förstärkas genom att uppmärksammas tillräckligt mycket. Jag kommer inte att diskutera tittarsiffror eller lösnummerförsäljning här, snarare är det skildringen av konflikten i den enskilda texten som är av intresse. Det är en fråga om intensitet; konflikten blir starkare med någon form av metakonstruktion. Med det menar jag att en topik förstärks antingen genom repetition eller genom vidareutveckling, i den

egna artikeln eller av andra. Det så kallade mediedrevet är, utifrån tanken om hur förförståelsen präglar förståelsen, inte annat än metakonstruktioner, där nyheter eller snarare intresset för dessa nyheter skapas av läsaren utifrån tidigare nyheter. En intressant nyhetskonstruktion kan bidra till förhöjt intresse för senare konstruktioner, vilket kan förstärka aspekter av dessa senare tolkningar.

Aftonbladets artikelrubrik är ett exempel på en nyhet som kan skapas genom att ta avstamp i en tidigare konstruktion. Efter att Ekot med en *implicit maximering* presenterat argument för att Sempers definition var en *implicit minimering* blir det möjligt för Aftonbladet att göra en nyhet av fynd i Ekots konstruktion av nyheten, i form av en *mörkelseanklagelse*. Frågan byggs upp som en kommentar på en annan framställning och konflikten skapas utifrån en tidigare använd kristopik. Vice versa kan vi se att det inte skapades någon uppmärksamhet eller mediedrev av en fråga i avsaknad av metanyheter, i fallet med tidigare återkallade produkter.

I den anklagelse som aldrig blev till en kris saknades sammanfattningsvis: 1) En konflikt mellan aktörer i texten. 2) En konflikt gentemot doxa. 3) Metanyhetskonstruktion. I de viktigaste argumentationskedjorna var å andra sidan alla dessa tre punkter närvarande.

7.3 Vad gör verktyget, egentligen?

Personligen upplever jag den här sortens verktyg där verkligheten ska passas in i fyrkantiga boxar, något otympligt.¹⁶ Det är oerhört svårt att bestämma sig för att sätta den ena eller den andra etiketten på ett argument när man väl tagit för vana att ifrågasätta alla sanningar eller konstruktioner. Tolkningsvetenskapliga undersökningar är smidigare att genomföra med en mer öppen ingång, där tolkningen tillåts vara så fri som den nödvändigtvis är. En modell som den för kristopiker blir lätt pseudopositivistisk istället. För att undvika att falla i den fällan krävs flexibilitet vid appliceringen av modellen. Förhastad kategorisering riskerar att förenkla resultaten mer än nödvändigt, och det är i viss mån nödvändigt.

Samtidigt gör topikerna att det faktiskt går att säga mycket mer om denna både formlösa och formbara verklighet än vad det går att göra utan dem. I undersökningen

---

¹⁶ Andra retorikvetenskapliga modeller som är uppbyggda enligt kategoriseringsprincipen är till exempel Toulminmodellen och pentadanalysen.

framgick som vi såg flera dolda aspekter i kriskonstruktionen som inte hade kunnat upptäckas utan statusfunktionen.

IRS- och IDS-topikerna fungerade som en länk till statusläran. Det var enklare att koppla företeelser i texten till dessa än vad det hade varit att koppla dem direkt till statusläran. Främst beror det på att terminologin i IRS och IDS bättre uttrycker vad som faktiskt sker, medan den latinska termen kan förklara vilken sorts förhandling det rör sig om. Topikerna förklarar *vad* man argumenterar för, medan statusläran kan säga något om *hur* man argumenterar. Även IRS:s rubriker kom till användning i form av övergripande topiker för att förklara vad argumenten syftade till, exempelvis då tre argument för *förminskande av anstötligheten* urskiljdes i PM 1. Således kan vi med modellen för kristopiker tala om fyra metakategorier och dess funktioner, nedifrån och upp:

- 1) Ett argument: Förmedlar någonting.
- 2) IRS- och IDS-topiker: Förklarar vad som förmedlas i argumentet.
- 3) Övergripande topiker: Förklarar IRS- och IDS-topikernas syften.
- 4) Statusläran: Förklarar hur argumentet fungerar.

Verktyget kan användas för att konstruera topiker i syfte att skapa *en* förståelse. Det är dess enda *egentliga* funktion. Funktionerna kan ju som vi sett ifrågasättas. Det gör att statusläran liksom andra verktyg måste användas med försiktighet. Många av de antika begreppen har den förtjänsten att de går bortom doxa och fungerar mer allmängiltigt. Appellformerna ethos, pathos och logos är ett exempel på det, liksom termerna kairos och aptum. Kairos betecknar inte *den* perfekta timingen utan rubriceringen timing, och aptum beskriver inte *det* passande utan allt som vid något tillfälle kan passa (jfr t ex Kjeldsen, 2008:73ff), oavsett doxa. Statusläran fungerar likartat, men kanske är den inte exakt så fulländad som önskvärt. I en tolkad verklighet måste hänsyn tas till hur människorna tolkar. Det är här som de socialpsykologiska och sociologiska perspektiven kommer in i bilden, och min tanke om att retorikvetenskapen och kommunikationsvetenskapen bägge borde kunna dra nytta av varandras landvinningar i större utsträckning.

Slutsatserna i denna diskussion har dragits utifrån förståelse av teori och empiri som studerats med hjälp av ett konstruerat verktyg. De ingående beståndsdelarna och resultaten hade kunnat se annorlunda ut. Men det hade inte kunnat göras på annat sätt än med hjälp av förståelse: tanke och språk.

7.4 Nya möjligheter och användningsområden

Det retorikvetenskapliga tillägget i IRS beträffande hur argument fungerar, punkt 4 i uppställningen ovan, öppnar upp för nya försvarsmöjligheter vid kriskommunikation. En möjlig sådan strategi kan vara att istället för att argumentera i sakfrågan försöka påvisa felslut i själva argumentationsstrukturen. Till exempel hade den som finner intresse i att göra det kunnat förebrå Ekot och Aftonbladet för att, på vad man skulle kunna hävda felaktiga grunder, konstruera *mörkelseanklagelser* ur helt vanliga definitioner. I en sådan anklagelse kan det hävdas att Ekot och Aftonbladet bidrar till konstruktionen av konflikter och kriser genom att producera nyheter utav ”falska” anklagelser, kvällstidningen i högre grad än dagstidningen. Ifall man hade skrivit en tidningsartikel om detta så hade den förmodligen kunnat få ett ganska högt nyhetsvärde. Det är som bäddat för konflikter.

Verktyget för att genomskåda hur kriser konstrueras skulle följaktligen kunna användas för att genomskåda nyhetskonstruktioner i syfte att försvara sig och för att skapa opposition. I undersökningen har vi sett att kristopikerna kan ge starka nyhetsvärden ur mediologisk synvinkel och därför fungera som nyhetstopiker. Vidare skulle topikerna kunna användas för att granska om journalister lever upp till uppdraget att belysa allsidigt, genom att undersöka om olika parter får komma till tals i frågor.

I kritiska retorikvetenskapliga och kommunikationsvetenskapliga studier kan verktyget tillämpas såväl för att åskådliggöra konstruktioner som för att tala om den egna kritiska konstruktionen. Kritiska perspektiv är i slutändan inte annat än anklagelser och försvar, i bästa fall mångsidigt applicerade. Alla är de konstruerade och alla kan de vederläggas utifrån *fakta*, *terminologi*, *kvalitet* eller *forum*.

Lindqvist skriver att resultaten av en analys utifrån status kan användas för att förstå ”hur språket används för att debattera, legitimera och motivera olika former av socialt handlande” (Lindqvist, 2005:44). Dock påvisar han inte länken dit från deskriptiv nivå.

En möjlighet är att Lindqvists reflektioner om instrumentets möjligheter inte når fram därför att han som retorikforskare saknar metabegrepp för att göra det (i vilket fall använder han dem inte). Retorikens domäner är inte i första hand samhällsvetenskapliga. Låt oss istället se ifall det är möjligt att förklara hans tankegångar med hjälp av kommunikationsvetenskaplig terminologi. Ihlen (2002) har som vi sett framhållit vikten av att använda sociologiska infallsvinklar på resurser. Kommunikationsvetarna skulle förmodligen kalla vad som citerats av Lindqvist *kritisk diskursanalys*, där den språkliga konstruktionen av kategorier och olika sätt att se på världen studeras för att förklara maktstrukturer (jfr t ex Berglez, 2010). Det är syftet som skiljer en sådan undersökning från klassiskt retorikvetenskapliga studier där maktperspektivet ofta inte anses lika relevant. Kristopikerna skulle kunna användas diskursanalytiskt för att förstå hur olika former av makt upprätthålls och värderingar skapas med hjälp av språket. Utifrån resultaten vill jag hävda att en sådan infallsvinkel är nödvändig för att förklara medieretorik.

7.5 Slutord

Med modellen för kristopiker har aspekter av en nyhetsgång i media synliggjorts, vari frågan om definitioner är central för att förklara hur kriser konstrueras. Kriser kan förstås som ett samspel mellan såväl implicita som explicita anklagelser och försvar. Dessa utgör inte låsta kategorier utan kan fungera synonymt. I konflikten och dynamiken dem emellan finns en berättelse. Det är doxa som avgör hur den förstås.

Kommunikationsvetenskapen kan med retorikvetenskapliga metoder som når en bra bit bortom ethos, logos och pathos finna djuplodande verktyg för kritisk diskursanalys. Retorikvetenskaplig analys kan med kommunikationsvetenskapliga insikter och metoder för att studera doxa göras både bredare och djupare. Man kan förklara diskurser utan att studera den språkliga konstruktionen lika lite som man kan förklara retorik utan hänsyn till doxa.

Idén till uppsatsen kom upp utifrån ett frågetecken angående skillnaderna mellan retorik och kommunikationsvetenskap. Under skrivandets gång föll många bitar föll på plats. Uppenbarligen hör de ihop.

Aristoteles har sagt det.

8

Litteratur

Aristoteles (2012): *Retoriken*. I översättning med noter av Akujärvi, Johanna (I.P.)¹⁷. Åstorp: Retorikförlaget.

Baker, C. Edwin. (2002). *Media, markets, and democracy* [Elektronisk resurs]. Cambridge: Cambridge University Press.

Benoit, W. L. (1995). *Accounts, excuses, and apologies: a theory of image restoration strategies*. Albany: State University of New York Press.

Benoit, W. L. (1997). "Image repair discourse and crisis communication". *Public relations review*, 23:2, 177-186.

Bitzer, L. F. (1968). "The rhetorical situation". *Philosophy and Rhetoric*, 1, 1-14.

Booth, Wayne C. (2004). *The rhetoric of rhetoric: the quest for effective communication*. Malden, MA: Blackwell Publ.

Bourdieu, P. (1993). *Kultursociologiska texter*. 4. uppl. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion.

Broady, Donald (1988). "Kulturens fält: om Pierre Bourdieus sociologi". *Masskommunikation och kultur*, NORDICOM-Nytt/Sverige, 1-2, 59-88.

Carey, J. W. (2009). *Communication as culture: essays on media and society*. Rev. ed. New York: Routledge.

Conley, T. M. (1994). *Rhetoric in the European tradition*. Chicago: Univ. of Chicago Press.

Falkheimer, J., Heide, M. & Larsson, L. (2009). *Kriskommunikation*. 1. uppl. Malmö: Liber.

Gabrielsen, Jonas (2008). *Topik: ekskursioner i retorikkens toposlaere*. Åstorp: Retorikförlaget.

Gadamer, Hans-Georg (1997). *Sanning och metod: i urval*. Göteborg: Daidalos.

---

¹⁷ Publicering planerad våren 2012.

- Gripsrud, J. (2002). *Mediekultur, mediesamhälle*. 2. uppl. Göteborg: Daidalos.
- Heath, R. L. (2009). "The rhetorical tradition". Toth, Elizabeth L. & Heath, Robert L. (red.) (2009). *Rhetorical and critical approaches to public relations II*. 17-47. New York: Routledge.
- Hinton, P. R. (2003). *Stereotyper, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur.
- Ihlen, Ø. (2002). "Rhetoric and resources: Notes for a new approach to public relations and issues management". *Journal of Public Affairs*, 2:4, 259-269.
- Ihlen, Ø. (2010). "Love in tough times: Crisis communication and public relations". *Review of Communication*, 10:2, 98-111.
- Johannesson, K. (1998). *Retorik eller konsten att övertyga*. Stockholm: Norstedts förlag.
- Kjeldsen, J. E. (2008). *Retorik idag: introduktion till modern retorikteori*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Kuypers, J. A. & King, A. (2009). "What is rhetoric?". Kuypers, J. A. (red.) (2009). *Rhetorical criticism: perspectives in action*. 1-12. Lanham, MD: Lexington Books.
- Kuypers, J. A. (2009). "Framing analysis". Kuypers, J. A. (red.) (2009). *Rhetorical criticism: perspectives in action*, 181-204. Plymouth: Lexington books.
- Lind, H., Lindahl Persson, J. & Borgs, M. (2005). *Medietränad*. 1. uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Lindqvist, J. (2005). "Vad gäller saken? Statusläran som verktyg för retorisk argumentationsanalys". *Rhetorica Scandinavica*, 33, 33-45.
- Lindqvist Grinde, J. (2008). *Klassisk retorik för vår tid*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Löfstedt, Ragnar (2000). "Samhällsvetenskaplig riskforskning: en kort historik". Rolf Lidskog, R., Nohrstedt, S. A., Warg. L-E. (red.) (2000). *Risker, kommunikation och medier*. 31-48. Lund: Studentlitteratur.
- McLuhan, Marshall (1999). *Media: människans utbyggnader*. 2. uppl. Stockholm: Norstedt.
- Marsh, C. (2006). "The syllogism of apologia: Rhetorical stasis theory and crisis communication". *Public Relations Review*, 32, 41-46.
- Ronge, P. (2009). *När Janne Josefsson ringer: så klarar du pressen: den första svenska boken om medieretorik*. Sundbyberg: Optimal.
- Rosengren, M. (2008). *Doxologi: en essä om kunskap*. Åstorp: Retorikförlaget.

Rowland, R. (2009). "The narrative perspective". Kuypers, J. A. (red.) (2009). *Rhetorical criticism: perspectives in action*, 117-142. Plymouth: Lexington books.

Thompson, J. B. (2001). *Medierna och moderniteten*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.

Ware, B. L. & Linkugel, W. A. (1973). "They spoke in defense of themselves: on the generic criticism of apologia". *The Quarterly Journal of Speech*, 59:3, 273-283.

Wolrath Söderberg, M. (2003). *Finns det genvägar till klokhet?: retorik som konsten att överväga*. Lund: Studentlitteratur.

Övriga källor:

Flashback. Inlägg #4837 av kaninkvinnan. 2008.06.05 kl 14:01. [Elektronisk]
<https://www.flashback.org/t591608p404> [Hämtad: 2011.12.08].

Mejlkorrespondens, Falkheimer, 2012.12.12. [Elektronisk].

SAOL, Svenska akademiens ordlista online: [Sökord] "Bolster". [Elektronisk]
[http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_p
a_natet/ordlista](http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista) [Hämtad: 2011.12.08].

Wiktionary: [Sökord] "Bolstra". 2011.04.18. [Elektronisk]
<http://sv.wiktionary.org/wiki/bolstra> [Hämtad: 2011.12.08].

Bilaga 1

Semper. "Småfolk Oat stix och Fruity stix återkallas". 2011.10.28. [Elektronisk]
http://www.semper.se/press/pressmeddelande/smafolk-oat-stix-och-fruity-stix-aterkallas
[Hämtad: 2011.11.28].

The screenshot shows the Semper website's press release page. At the top, there is a navigation bar with the Semper logo and the tagline "Matglädje med omtanke". To the right of the logo are links for "KONTAKT", "PRESS", and "SEMPERS WEBBPLATSER". Below the navigation bar is a menu with "OM SEMPER", "AKTUELLT", "ATT JOBBA PÅ SEMPER", and "VANLIGA FRÅGOR", along with a search bar. The main content area features the headline "Småfolk Oat stix och Fruity stix återkallas" and a sub-headline "Semper återkallar Småfolk Fruity Stix Banan och Dadel samt Småfolk Oat Stix/Oaty Stix Äpple och Hallon, eftersom de kan innehålla spår av mögelämnen." The text continues with information about a quality control finding and lists the affected products: "Småfolk Fruity Stix, Banan och Dadel" and "Småfolk Oat Stix/Oaty Stix, Äpple och Hallon". It provides contact information for consumers and lists the company's contact details. On the right side, there is a "Pressmeddelanden" section with a list of recent press releases, including "Småfolk Oat stix och Fruity stix återkallas" (2011-10-28), "Semper tar över Beauvais Barnmat" (2011-10-03), "Ny välling för god sömn" (2011-10-03), "Välling i portionspåsar för resan" (2011-10-03), and "Efterfrågad gröt utan krusiduller" (2011-10-03). A "Visste du att ..?" box highlights that "Burkbarnmaten kom 1960". The footer contains the Semper logo and the company's address and phone number.

Semper Matglädje med omtanke

KONTAKT | PRESS | SEMPERNS WEBBPLATSER

OM SEMPER | AKTUELLT | ATT JOBBA PÅ SEMPER | VANLIGA FRÅGOR

Småfolk Oat stix och Fruity stix återkallas

Semper återkallar Småfolk Fruity Stix Banan och Dadel samt Småfolk Oat Stix/Oaty Stix Äpple och Hallon, eftersom de kan innehålla spår av mögelämnen.

Vid en kvalitetskontroll har spår av mögelämnen hittats i:

Småfolk Fruity Stix, Banan och Dadel

och

Småfolk Oat Stix/Oaty Stix, Äpple och Hallon

Därför återkallar Semper av säkerhetsskäl alla bäst-före-datum av angivna produkter.

Semper ber de som har dessa produkter hemma att vända sig till Sempers Konsumentkontakt för att få ersättning, telefon 020-62 20 00, eller e-post: konsumentkontakt@semper.se.

Vid ytterligare frågor, vänligen kontakta:

Malin Westling, informationschef, tel. 08-505 931 26, 0733-32 31 26

Stina Björnehalm, kvalitetschef, tel. 08-505 932 36, 073-438 38 00

Pressmeddelanden

- Småfolk Oat stix och Fruity stix återkallas** 2011-10-28
- Semper tar över Beauvais Barnmat** 2011-10-03
- Ny välling för god sömn** 2011-10-03
- Välling i portionspåsar för resan** 2011-10-03
- Efterfrågad gröt utan krusiduller** 2011-10-03

[Fler pressmeddelanden](#)

Visste du att ..?

Burkbarnmaten kom 1960
Produktionen av Semper burkbarnmat startade 1960.
[Läs mer](#)

Semper SEMPER AB | LÖFSTRÖMS ALLÉ 5, BOX 1101 | 172 22 SUNDBYBERG | TEL: 08-505 931 00

Bilaga 2

Sveriges Radio Ekot. "Cancerframkallande gift hittades i barnmat". 2011.11.08.

[Elektronisk]

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4787896>

[Hämtad: 2011.11.28].

Cancerframkallande gift hittades i barnmat

Uppdaterat: tisdag 08 november kl 10:09 (publicerades tisdag 08 november kl 03:02) , [Ekot23 kommentarer](#) Dela

Ett av de värsta cancerframkallande gifterna i världen har hittats i barnmat som tillverkas av barnmatsföretaget Semper.

Inga nivåer är ofarliga

FLER LJUDKLIPP:

[Hör hela intervjun med Livsmedelsverkets toxikolog](#)

[Hör hela intervjun med Sempers Stina Björneholm](#)

Företaget gick ut med ett pressmeddelande för drygt en vecka sedan om att de återkallar en del av sina produkter, men där sades ingenting om vad det var för ämnen.

Semper valde att inte berätta att det handlade om Aflatoxin, ett starkt cancerframkallande mögelgift.

I stället meddelade företaget endast att mögelämnen hade hittats, detta för att inte skrämma kunderna, uppger Sempers kvalitetschef Stina Björneholm.

"Semper återkallar Småfolk Fruity Stix Banan och Dadel samt Småfolk Oat Stix/Oaty Stix Äpple och Hallon, eftersom de kan innehålla spår av mögelämnen."

Så stod det i det korta pressmeddelandet som barnmatsproducenten Semper skickade ut den 28 oktober. "Kan innehålla spår av mögelämnen".

Olika tidningar i landet skrev om detta men det har hittills inte framkommit vilka mögelämnen det handlar om, och inte heller hur höga halter som hittats.

När Ekot ringer upp Semper svarar kvalitetschefen Stina Björneholm så här:

– Nivåerna ligger strax över barnmatslagstiftningen så det är inga alarmerande höga nivåer men det är över lagstiftningen och då vill vi ta hem de här, säger Stina Björneholm.

Vilka mögelämnen är det?

– Det här handlar om två olika mögelämnen, det ena heter Aflatoxin och det andra heter Ochratoxin, säger Stina Björneholm.

Aflatoxin och Ochratoxin är inte vilka mögelämnen som helst. Det är gifter, så kallade mykotoxiner. Speciellt Aflatoxin är det enda mögelgift som bevisat kan framkalla levercancer hos människor.

– Aflatoxin är ett väldigt potent gift kan man väl säga. Om man jämför med olika ämnen så är Aflatoxin det mest potenta ämnet, säger Lilian Abrahamsson-Zetterberg, toxikolog på Livsmedelsverket.

Finns det några dosnivåer som är ofarliga när det gäller Aflatoxin?

– Nej, det gör det faktiskt inte, säger Lilian Abrahamsson-Zetterberg.

Tidigare i år återkallades Sempers gröt och välling eftersom höga halter av Aflatoxin hade hittats. I de nu återkallade snacksprodukterna ligger halterna strax över gränsen för vad som är tillåtet för barn.

Exakt hur mycket över gränsen vill företaget inte säga.

Varför berättar ni inte för allmänheten att det är just Aflatoxin och Ochratoxin som har hittats i de här produkterna?

– Det är så pass specifika ämnen så vi tycker att det är viktigare att gå ut och säga att det är ett mögelämne, då förstår människor att. Alla vet att man inte ska äta mögel, säger Stina Björneholm.

Det är inte lättare för människor att förstå om de hör att det är ett gift?

– Nej, det är så låga halter och vi vill inte skrämma föräldrar med att det är gifter, säger Stina Björneholm.

Semper ska nu göra ytterligare analysprover på de här produkterna. Toxikolog Lilian Abramsson Zetterberg på Livsmedelsverket tycker att företaget borde ha sagt vad det handlade om.

– Ja, jag tycker att det hade varit enklare om man talar om vad det är för ämne, säger Lilian Abramsson-Zetterberg.

Alexander Gagliano

Ekot

Bilaga 3

Aftonbladet. ”Semper mörkade om cancerämne i barnmat”. 2011.11.08 [Elektronisk]
<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article13901931.ab> [Hämtad: 2011.11.28].

Semper mörkade om cancerämne i barnmat

Foto: SEMPER

Barnmaten innehåller mögel, gick tillverkaren Semper ut med.

Nu avslöjas att det handlar om ett av världens farligaste gifter – aflatoxin.

– Vi vill inte skrämra föräldrarna, säger Stina Björneholm, kvalitetschef på Semper.

Barnmatsstillverkaren Sempers slogan är "Matglädje med omsorg".

Mest cancerframkallande ämnet

Den 28 oktober gick företaget ut med ett pressmeddelande om att barnsnacksen Småfolk Fruity sticks banan och dadel, Oaty sticks, och Oaty sticks äpple och hallon återkallas, eftersom dessa "kan innehålla spår av mögelämnen".

Vilka ämnen det handlat om framkom däremot inte i meddelandet.

Först när [Sveriges Radios Ekot](#) frågar, avslöjas att det handlar om aflatoxin och ochratoxin.

De är starkt cancerframkallande gifter, så kallade mykotoxiner. Aflatoxin är bland de mest cancerogena ämnena som finns, och det enda gift som bevisat kan framkalla levercancer.

Ville inte oroa föräldrar

Stina Björneholm, kvalitetschef på Semper, uppger till Aftonbladet att barnmatslagstiftningen är oerhört strikt och att giftnivåerna ligger "endast något över lagstiftningen".

Att man inte gått ut med exakt vilka gifter det handlar om, uppger hon är av hänsyn till kunderna.

– Vi har inte velat oroa föräldrar. Tyvärr oroar det här. Det har satt igång en storm av konsumenttal hit.

"Folk förstår ordet mögel"

Enligt Stina Björneholm har återkallelsen av produkterna gått bra utan giftlarmet. Hon tror inte att det hade gått snabbare om föräldrar hade fått reda på att det var aflatoxin i snacksen.

– Det tror jag inte. Vi har valt att gå ut med att det är mögel, eftersom mögel är ett ord som folk förstår.

Tror du inte att folk förstår "cancerframkallande gift" lika bra?

– Jo, men det handlar om så oerhört små nivåer. Folk förstår nog inte att barnmatslagstiftningen är så oerhört strikt. Men det är klart att ett barn är ett barn och då ska man rätta sig efter lagstiftningen.

Livsmedelsverket: "Finns inga ofarliga nivåer"

Lilian Abramsson Zetterberg, Livsmedelsverkets toxikolog, uppger att aflatoxin är så hälsofarligt att man inte kan säga att några nivåer av ämnet är ofarliga.

– Nej det finns det inte några ofarliga nivåer. Allt är ju givetvis dosberoende. Men man kan inte säga att det här är så låga halter att det är ofarligt. Även små doser av den här typen av ämnen ger en riskhöjning.

Man försöker från myndigheternas sida hålla nere gränsvärdena.

– För det första har man visat att detta är cancerogent hos människa. Det är inte många ämnen man lyckats visa det med. Dessa ämnen är kromosomskadande, de tar sig in i cellkärnan och binder till kromosomerna. Det orsakar skador som gör att den till exempel kan börja dela sig fortare och orsaka cancer.

Låga koncentrationer ger kromosomskador

– Aflatoxin vet man är ett väldigt potent ämne. Det krävs låga koncentrationer för att orsaka skador.

Vad ska man undvika om man är väldigt rädd för aflatoxin?

– Där måste man nog lita på företagen och att de håller sig till lagen. Det finns till exempel låga halter i ris. Det är företagets uppgifter att hålla sig till gränsvärdena, och då är sannolikheterna att vi ska drabbas av levercancer på grund av aflatoxin liten i Sverige.

Myndigheten anser att Semper borde ha angett om vilket ämne det handlar om.

– Det borde vara enklare att direkt tala om vilka ämnen det handlar om, och vilka halter. Då slipper man ifrån oroliga funderingar, säger Lilian Abramsson Zetterberg.

"Vi mörkar inte"

Maria Westling, informationschef på Semper, trycker återigen på att hon inte anser att företaget mörkat något.

– Vi angav att det handlar om mögel. Jag var själv inte bekant med aflatoxin och ochratoxin. Mögel är ett ord folk känner igen, säger hon.

– Vi har gjort allt vi skulle göra plus lite till. De högre nivåerna uppmättes bara från ett parti med ett produktionsdatum. Men för att vara på den säkra sidan återkallade vi alla partier och även liknande produkter, säger Maria Westling.

[Lisa Röstlund](#)

Skadar njurar och lever

Aflatoxin och ochratoxin är båda mögelämnen som ger likartade skador.

I höga doser kan aflatoxiner orsaka akut leverskada. De kan även orsaka levercancer och anses vara det farligaste av alla kända mögelgifter. Aflatoxin kan finnas i ris, torkad frukt, torkad majs, nötter och kryddor, ofta på grund av undermålig livsmedelshandling.

Ochratoxin kan i stora doser orsaka levercancer och i små doser njurskador. Giftet har hittats i spannmål, kaffe, jordnötter och vin.

Gränsvärdena är olika för olika livsmedel. Undvik särskilt att äta missfärgade och skrupna nötter.

Källa: Livsmedelsverket

Bilaga 4

Semper. ”Viktig information om Aflatoxiner och Ochratoxiner i Småfolk Oat Stix and Fruity Stix”. 2011.11.08 [Elektronisk] <http://www.semper.se/aktuellt/viktig-information-om-aflatoxiner-och-ochratoxiner-i-smafolk-oat-stix-and-fruity-stix>
[Hämtad: 2011.11.28].

Viktig information om Aflatoxiner och Ochratoxiner i Småfolk Oat Stix and Fruity Stix

Visste du att ..?

Semper fått utmärkelser för glutenfria produkter
Läs mer

Vi på Semper lägger ner ett stort arbete på att finna bra och lämpliga råvaror för små barn samt att kontrollera både råvaror och färdiga livsmedel innan de når konsumenterna. Råvarorna kontrolleras i samband med produktion av varje serie. I de ovan nämnda produkterna fann ett externt laboratorium något högre värden än gränsvärden i prover ur en större tillverkning. Vi agerade genast och stoppade samtliga leveranser av produkterna samt informerade Livsmedelsverket, livsmedelsbutiker media och konsumenter, för att snabbt nå ut med informationen till allmänheten.

De två mögelämnen som påträffats i enstaka produkter av Oat Stix Äpple & Hallon och Fruity Stix Banan & Dadel är Aflatoxin och Ochratoxin. Gränsvärden finns för dessa ämnen då de ej bör konsumeras i högre doser. Ämnena kontrolleras ofta då de kan förekomma i en rad olika frukter, bär och cerealier. Det finns klara riktvärden för just dessa mögelämnen och många fler främmande ämnen och vi följer dem noga för våra produkter, så att inte gränsvärdena överskrids.

När informationen nådde oss i förra veckan vidtog vi omedelbart åtgärder och återkallade samtliga dessa produkter från marknaden eftersom att vi inte kunde garantera kvaliteten för produkterna. För att göra informationen lättförståelig valde vi att sammanfatta ämnena som mögelämnen. Vi ber om ursäkt om denna information inte varit tillräckligt detaljerad.

Återkallelsen gäller alltså endast Oat Stix Äpple & Hallon och Fruity Stix Banan & Dadel. Vi har inga ytterligare produkter i sortimentet från dessa tillverkare.

All vår övriga barmat håller fortsatt hög kvalitet och vi beklagar djupt att det i media inte varit riktigt tydligt att återkallelsen endast gäller de två ovanstående.

Läs gärna Livsmedelsverkets frågor och svar kring återkallelsen [här](#).

Semper har tillverkat barmat i över 70 år och utvecklingen av livsmedel är alltid baserad på väldokumenterad och erkänd forskning. Självklart följer Semper gällande lagstiftning och rekommendationer för späda och små barn. Idag är EU-direktiv implementerade i den svenska lagstiftningen. Därtill finns en rad nationella råd och rekommendationer. Nu helt nyligen gav Livsmedelsverket ut nya "Råd om mat för barn 0-5 år – vetenskapligt underlag med risk-eller nyttovärderingar och kunskapsöversikter". Semper följer och anpassar ständigt barmaten efter dessa liksom efter Bamläkarföreningens rekommendationer och det som kommer tex ifrån WHO och implementeras.

När det gäller kvaliteten på råvaror så följer den också särskilda bestämmelser för barmat. Barmat är all den mat som rekommenderas för barn i ålderna 0-3 år. För livsmedel till denna åldersgrupp gäller särskilda och mer stränga bestämmelser för rester av tex främmande ämnen, bekämpningsmedelsrester och tungmetaller. Detta ställer extra höga krav på råvaror som används för barmat vilket är naturligt och riktigt. Små barn kräver mycket energi och näring framförallt under sitt första levnadsår, då det tredubblar sin vikt och växer fort. För råvaror som får användas till vuxna och barn över 3 år kan skillnaden i tillåtna halter av främmande ämnen vara ändå upp till 200-300 högre än tillåtna halter för råvaror som får användas till barmat 0-3 år så kallad barmatskvalitet.

SHARE